

T.C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI

GENELKURMAY ATASE BAŞKANLIĞI KÜTÜPHANESİ

21-1648-0-1-1

OSMANLI DEVLETİ'NDE

TANZİMAT'TAN SONRA ASKERALMA KANUNLARI

(1839 - 1914)

GENELKURMAY ATASE BŞK.
KÜTÜPHANESİ

Faruk AYIN

Giriş T : 4.10.1994
Kayıt Nö : Tarih 1648

GENELKURMAY ASKERİ TARİH VE STRATEJİK ETÜT BAŞKANLIĞI YAYINLARI

ANKARA
GENELKURMAY BASİMEVİ

1994

Demirbaş: 0 0 0 0 5 1 2 6

343,01209561

AYI

1994

611

ISBN 975 - 409 - 015 - 7

Genelkurmay Basımevi
Yayın Numarası : 94/35

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	V
ÖNSÖZ	VII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

A. TANZİMAT VE ASKERLİK.....	7
B. 1843 TARİHLİ "TENSİKAT-I CELİLE-İ ASKERİYE"YE DAİR HATT-I HÜMAYUN.....	9
C. OSMANLI DEVLETİNDE KURA USULÜNE GEÇİLMESİ VE 1846 KURA KANUNU	11
- Genel Konular	13
- Askerlikten İstisna Edilenler.....	14
- İsmine Kura İsabet Etmeyenler	15
- Bedelli (Bedel-i Şahsi) Askerlik	16
- Kura İşlemi.....	17
- Gönüllü Askerlik	19

İKİNCİ BÖLÜM

A. 1846 KURA KANUNU'NDAN 1869 YILI DÜZENLEMELERİNE KADAR GEÇEN DÖNEMDE ASKERALMA.....	21
B. 1869 YILI DÜZENLEMELERİ VE BUNA İSTİNADEN YAYINLANAN 1870 KURA KANUNU	22
1. 1869 Yılı Askerî Düzenlemeleri (Kuvve-i Umumiye-i Askeriye Nizamnamesi)	22
2. 1286 (1870) Tarihli Kura Kanunu	25
C. 1886 ASKERALMA KANUNU	28
- Genel Konular	31
- Askeralma Daireleri.....	32
- Askerlikten İstisna Edilenler.....	34
- Cezai Hükümler	37
- Muayene ve Kura İşlemleri.....	39
- Kuradan Sonra Yapılacak İşlemler	42
- Gönüllü Askerlik	43
- Bedelli Askerlik	44

D. OSMANLI DEVLETİ'NDE 1886 ASKERALMA KANUNU- NUN YAYINLANMASINDAN 1914 YILINA KADAR GEÇEN DEVREDE YAPILAN BAZI DÜZENLEMELER VE DEĞİŞİKLİKLER	44
E. TANZİMAT'IN İLANINDAN 1914 YILINA KADAR GEÇEN DEVREDE YAYINLANAN ASKERALMA KANUNLARININ BİRBİRLERİNE OLAN BENZERLİKLERİ VE FARKLILIK LARI	50
SONUÇ	54
BİBLİYOGRAFYA.....	62

SUNUŞ

Geniş bir coğrafyayı kendisine yüzyıllarca mekan tutmuş ve bu coğrafyada birbirinden ayrı konuşan ve ayrı ırk, din ve mezheplere sahip toplumlara bazen bir bütün olarak bazen de parça parça hükmetmiş olan Osmanlı Devletinde gerek yönetim gerekse askeralma yönünden bir takım zorluklarla karşılaşmıştır.

Nitekim gerek çağdaşlaştırmayı hızlandırmak gerekse Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan toplumların eşit şartlarda nimet ve külfetlerden pay almasını sağlamak için Tanzimat'tan sonra büyük bir gayret içerisinde girilmiştir.

Vatan bilincinin, birlik ve bütünlüğün kaynaştığı ve fiilen yaşandığı yer olan askerlik mesleğini kendi içerisinde yaşayan herkese eşit şekilde paylaştırmak fikri Tanzimat Fermanı'nda yer almış ve belli aşamalardan geçerek günümüze kadar devam etmiştir.

Tanzimat Fermanı'ndan sonra idari, siyasi, mali, adli konularda olduğu gibi askerî alanda özellikle de askeralma ile ilgili hususlarda birçok düzenlemelere gidilmiş ve bu amaçla Tanzimat'tan başlayarak 1914 yılına kadar geçen dönemde çok sayıda kanun, yönetmelik ve hatt-ı hümayunlar yayınlanmıştır.

Tanzimat'ın ilanından 1914 yılına kadar geçen süre içerisinde askerî düzenlemeleri ve askeralma kanunlarını ele alan Öğ.Bnb.Faruk AYIN'ın "Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan sonra Askeralma Kanunları (1839 - 1914)" adlı çalışmasının bilim âlemine yararlı olacağı kanaatindeyim.

Cumhur Asparuk
Hv.Pl.t.Korgeneral
As.T.ve Str.E.Bşk.

ÖNSÖZ

Yeniçeri Ocağı'nın 1826'da kaldırılmasından sonra sadece silah ve eğitimin düzenli ve modern bir ordu için yeterli olmadığını gören Osmanlı Devlet Erkânı, orduya asker temini ile asker kaynaklarının daha sürekli, verimli ve kalıcı olarak sağlanması için bazı tedbirlerin alınması gerektiğini görmüşlerdir.

Bu nedenle Askeralma sisteminde çok önemli değişikliklere başlanmış ve değişikliklerin gerekçeleri Tanzimat Fermanında "As-kerlik meselesinin Devletin bekası ve yükselmesi için vazgeçilmez bir husus ve bunun bütün Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşayan tebaaları için, yerine getirilmesi gereken bir vatandaşlık borcu" olduğu şeklinde yer almıştır.

Bu tarihten sonra da yapılan askeri düzenlemeler ve 1846 dan sonra uygulanan kura kanunları ile 1914 yılına kadar gelinmiştir. Sırasıyla 1846, 1870, 1886 ve 1914 yıllarında olmak üzere askeralma kanunlarında dediğimiz tam bir "Kura Kanunu" yürürlüğe girmiştir. Özellikle 1846 ve 1914 tarihleri arasındaki dönemi içine alan bu çalışmamızda kanunların asıllarına ulaşılmış ara dönemlerde yapılan askeri düzenlemeler ile bir takım değişikliklere de değinilmiştir. Bu konularda münferit bir takım Çalışmalar olmakla birlikte böyle uzun bir dönemi içine alan bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Çalışmalarımız esnasında Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi başta olmak üzere Askeri düsturlar ile bir çok tetkik eserden yararlanılmıştır. Bu çalışmanın bir kitap haline gelmesini ve yayınlanmasını sağlayan komutanımız Hv.Plk.Korg. Sayın Cumhur ASPARUK'a minnet borçluyum.

Ankara - 1994

Faruk AYIN

GİRİŞ

Osmanlılardaki askeralma sistemlerinin bir safhasını kapsayan, Tanzimat'ın ilânından sonraki dönemde askeralma usulünü açıklamaya geçmeden önce kısa da olsa Tanzimat'tan önceki askerî ıslahatlarla, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra askeralmada başvurulan yöntem hakkında bilgi vermek yararlı olacaktır.

Osmanlı Devleti'nde Orta Çağ'a özgü kurum ve kuruluşların gelişen ve değişen dünya şartlarına ayak uyduramamalarının zorunlu bir sonucu olarak başlatılan yeniliklerden, ilk önce ve en çok hiç şüphesiz ki Osmanlı ordusu etkilenmiştir. III. Selim ile başlayan yenileşme ve çağdaşlaşma hareketi, Tanzimat ile geniş boyutlar kazanmış ve giderek o dönemin şartlarına uygun olarak doruk noktaya ulaşmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun genişleme ve yükselme dönemlerin-de büyük yararları görülen Yeniçeri Ocağı, son zamanlarda özellikle de XVII.yüzyıldan itibaren devlet için zararlı bir unsur hâline gelmişti. Gerek Anadolu'da gerekse İstanbul'da yeniçerilerin bu asırda ve sonrasında çapulculukları, isyanları devam etmiş, bunların düzenleri ile ilgili olarak alınan tedbirler de hiç bir işe yaramamıştır.¹

Osmanlı Devleti'nde, yapısındaki zaaf ve gerilemelerin etkisi ile tımar sisteminin bozulması,² yeniçerilerin disiplinden uzaklaşmaları,³ devletin ekonomik olarak Avrupa devletleri karşısında gerilemesi⁴ ve bunların bir sonucu olarak da üst üste yenilgilere uğraması, devlet yöneticilerini orduda köklü ıslahatlar yapma gereğine inandırmıştı.

Nitekim, ıslahat düşüncesini ve yenileşmeyi bir bütün olarak düşünen dönemin hükümdarı III. Selim, bu alanda en önemli adımı atarak, Yeniçeri Ocağı'nın dışında Nizam-ı Cedid Teşkilâtı'nı kurma gereğini duymuştu.⁵ III. Selim'in amacı, uzun vadede Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmak, her türlü ilerleme ve yenileşmeye karşı çıkan bir

¹ Yücel Özkaya; "Anadolu'daki Yeniçerilerin Düzensizliği ile ilgili Belgeler ve İzmir'de Yeniçeriliğin Kaldırılması Hakkında Bir Belge", AÜDTCF Dergisi, c.XXIII, Sayı, 1-2'den ayrı basım, 1965, s.75.

² Geniş Bilgi İçin Bkz. Mustafa Akdağ; "Tımar Rejiminin Bozuluşu", AÜDTCF Dergisi, c.III, Say. 4:1945 : 419-431.

³ Özkaya; s.75-76.

⁴ Mufasssal Osmanlı Tarihi; c.V, İstanbul. Güven Basım Evi, 1962, s.2886.

⁵ ag.e.; s.2683.

⁶ Musa Çadırcı; "Osmanlı Ordusunda Yeni Düzenlemeler" (1792-1869), Bildiriler II, Ankara. Gnkur.Basım Evi 1983. s.85.

Ahmet Bedevi Kuran; Osmanlı İmparatorluğu'nda İnkılâp Hareketleri ve Milli Mücadele, İstanbul. Çeltül Matbaası; 1959, s.26.

kisim ulemanın nüfuzunu kırmak; Avrupa'nın ilim, sanat, ziraat ve ticarete kaydettiği yenilikleri ülkeye getirmekti. Fakat O, bunların çoğunu gerçekleştirememiş yeniçerilerin ayaklanmaları sonucu Nizam-ı Cedit Teşkilâtı'yla birlikte hayatını da kaybetmişti.⁶

Avrupaî usulde kurulan ilk Osmanlı askerî teşkilâtı Nizam-ı Cedit Ocağı'nın bu olaydan sonra kaldırılmasını müteakip Osmanlı tahtına geçen II. Mahmut da aynı yoldan giderek ıslahatlara devam etmişti.⁷

Nizam'ı Cedit hareketinin yeniçerilerce engellenmesi ve padişahın yeniçerilerce öldürülmesi olayı II. Mahmut üzerinde müspet ve menfi etkiler bırakmış, ıslahat yapma gereğinin dışında O'nu, ayrıca Yeniçeri Ocağı'nın devlete zararlı hâle geldiği ve kaldırılması gerektiği düşüncesine de götürmüştür.⁸ Nitekim II. Mahmut, Yeniçeri Ocağı'nı 1826 yılında kaldırmayı başarmıştır.⁹

Doğaldır ki, Yeniçeri Ocağı'nın 1826 yılında birden bire kaldırılması, Osmanlı askerî teşkilâtında ani bir boşluk meydana getirmiş, bu nedenle onun yerine çağına uygun "Asakir-i Mansure-i Muhammediye" adı ile düzenli merkez ordusu kurulmuştur.¹⁰

Kurulan bu yeni, düzenli ve daimî Osmanlı ordusunu Avrupa orduları ile savaşılabilecek düzeye getirmek için her yönden modernleştirme faaliyetine girilmiş, Batılı ordularda kullanılan silâhlar ve eğitim metotları kullanılmaya başlanmıştır.¹¹ Bununla birlikte, sadece silâh ve eğitimin, düzenli ve modern bir ordu için yeterli olmadığını gören Osmanlı devlet erkânı, orduya asker temini ile asker kaynaklarının da daha sürekli, verimli ve kalıcı olarak sağlanması için bazı tedbirlerin alınmasını istemekteydi. Bunun doğal sonucu olarak askeralma sisteminde köklü değişikliklerin yapılması gereği, zorunlu olarak ortaya çıkmıştır.

Bütün bu iyileştirici çabaların yanı sıra "Asakir-i Mansure-i Muhammediye"nin ilk yıllardaki iç ve dış olaylar, özellikle de Yunan İsyanı ve 1828 - 1829 Osmanlı - Rus Savaşı, askerlik ve askeralma işinin normal olarak ele alınmasına ve bir düzene konulmasına imkan

⁶ Cevdet Paşa; *Tarih-i Cevdet*, c. VIII, İkinci Baskı, Dersaadet, Matbaa-i Osmaniye, 1309, s.307.

Ahmet Rasim; *Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi*, İstanbul, Bab-ı Ali Matbaası, 1328-1329, s. 1515-1516.

⁷ Kuran; *İnkılâp Tarihimiz ve İttihat ve Terakkî*, İstanbul, Tan Matbaası, 1948, s. 5-6. Yusuf Akçura; *Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri*, Ankara, TTK Basım Evi, 1985, s.163.

⁸ Kuran; *Osmanlı İmparatorluğu'nda İnkılâp Hareketleri ve Milli Mücadele*, s.32.

⁹ Fahir Armaoğlu; *Siyasi Tarih (1789-1960)*, Üçüncü Baskı, Ankara, Aynıldız Matbaası, 1975, s. 103.

Bernard Lewis; *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çeviren Melin Kırıatlı, TTK Basım Evi, 1984, s.80

¹⁰ Mahmut Şevket; *Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi*, c. II, kısım 2, *Mekteb-i Harbiye Matbaası*, 1325, s.7.

Lewis; *Aynı eser*, s.81.

¹¹ Çadırcı a.g.m.; s.92.

vermemekteydi. Bu nedenlerle Osmanlı askeralma sistemi kalıcı, kamusal dayanıklı, süreli ve sistemli bir yazılı metne de bağlanamamıştı.¹²

Zorlu savaşların yapıldığı ve çok sayıda askere ihtiyaç duyulduğu bu dönemde, her yıl veya gerek duyuldukça, tabur veya alaylara alınacak asker sayısı devletçe kararlaştırılarak valiliklere bildirilirdi. Bunun üzerine valiler tarafından atanan memurlar ve yörenin ayan ve ileri gelenlerinin oy birliği ile, istenilen askerler, yeterince halk içinden seçilirdi.¹³ 1826 yılından itibaren uygulanan ve süreli bir yazılı kurala bağlanmamış olan bu askeralma usulü çok sert, uygulanması zor, eşitliğe ve hakkaniyete dayanmayan, çağ dışı denilebilecek kadar ilkel bir sistemdi. Bu sistemde askerlik hizmet süresi belirsizdi.¹⁴ Dolayısıyla askere alınanlar hayatlarının en genç ve verimli çağlarını, ne zaman biteceği belli olmayan, meşakkatli ve uzun süreli bir askerî hizmet ile geçiriyorlardı.

Sürekli savaşan Osmanlı ordusu için gerekli olan bu erler toplanırken, sistem gereği çok sert muamelelere maruz kalıyorlardı. Toplama sırasında evli veya bekâr olduklarına bakılmadan bir suçlu gibi elleri kelepçelenip, tertip edildikleri birliklere sevk edililirdi.¹⁵ Eşit haklara dayanmayan, kayırma ve suistimallere olabildiğince açık ve müsait olan bu şekildeki bir askeralma sistemi, doğal olarak halkta bir bezginlik ve hoşnutsuzluğa sebep olmaktaydı. Yalnız Müslümanların askere alındığı bu sistemle memleketin iktisadî hayatı, özellikle de Osmanlı tebâasının Türk kesimi çok zarar görmekteydi. Bu sürekli savaşlarda yitirilen Türk gençlerinin sayısının giderek büyük boyutlara ulaşması sonucu, Türklerin gayri Müslimlere karşı nüfusu da sürekli olarak azalıyordu.¹⁶ Genç yaşta silâh altına alınan bu gençler, yıllarca memleket hasreti çektikten sonra eğer sağ kalabilmişlerse, memleketlerine beli bükük, yaralı, hasta veya yaşlı bir kişi olarak dönüyorlardı.

Kısacası, 1826 sonrasında Osmanlı Devleti'nde muvazzaf ordu için uygulanan askeralma sisteminde kurallı, normal bir ücretli askerlik sistemi uygulanmadığı gibi, askerliğin bir vatandaşlık görevi

¹² *Türk Silâhlı Kuvvetleri Tarihi (1793-1908); c. III, kısım 5, Ankara Gnkur. Basım Evi, 1978, s. 143.*

¹³ *Mahmut Şevket; s.13.*

¹⁴ *Çadırı; "Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeralmada Kura Usulüne Geçilmesi", Askerî Tarih Bülteni, Sayı 18 Şubat 1985, s.61.*

Mahmut Şevket; s.13

¹⁵ *Çadırı; a.g.m., s.61.*

Türk Silâhlı Kuvvetleri Tarihi; c. III, kısım 5, s.144.

¹⁶ *Ed. Engelhardt; Tanzimat Çeviren: Ayda Düz, Milliyet Yayınları Tarih Dizisi 41, Yelken Matbaası, 1976, s.351. İhsan Sakarya; Belgelerle Ermeni Sorunu, Ankara, Gnkur. Basım Evi, 1984, s.27.*

olduğu fikri de halka benimsetilememiştir. Yalnız Müslüman-ların silâh altına alındığı bu dönemde, askerlik yükümlülüğü de bütün Osmanlı halkına eşit şartlarda paylaştırılamamıştır.

Öte yandan II. Mahmut döneminde askerî alanda Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından ayrı olarak yapılan ikinci önemli bir değişiklik de, eyalet askerlerinin görevlerini üstlenecek olan Redif Askerî Teşkilâtı'nın kurulmasıdır. Anadolu'da ve Rumeli'de tıpkı Nizam-ı Cedid ortaları gibi kurulan bu teşkilâtın amacı, büyük halk kitlelerini, ziraî ve ticarî uğraşlarından ayırmadan ve uzun süre silâh altında tutmadan, ülke savunmasında kullanmaktır.¹⁷

Zaman zaman kısa fasılalarla eğitime alınan askerler "Redif-i Asakir-i Mansure-i Muhammediye"¹⁸ adındaki bu teşkilât sayesinde, hem halkın büyük bir kesimi memleket savunmasında kullanılıyor, hem de ülkenin ziraatı ve ticaretinin gelişmesi ile neslin çoğalması temin ediliyordu.

Eskilere oranla daha yararlı ve ekonomik olan bu teşkilâtla ilgili olarak, 1834 yılında hazırlanan Redif Nizamnamesi'ne göre;

Her sancaktan subaylarıyla birlikte yaklaşık 1400 mevcutlu birer tabur teşkil edilecek, bu taburlara gönüllü olarak, 23 ile 32 yaş arasında olanlar kaydedilecekti.

- Her sancak bir redif taburu çıkaracak, ancak nüfusu az olan sancaklar noksanlarını komşu sancaklardan tamamlayacaklardı.
- Kıyı kazalarının halkı, Deniz Kuvvetlerinde görev alacağından, bunlar redife yazılmayacaktı.
- Savaş zamanında çağrılan redif askerine de mansure askeri gibi maaş ve tayinat verilecekti.¹⁹ Böylece 1836 tarihine kadar ülke genelinde 40'a yakın redif taburu kurulmuş ve redif askerinin sayısı da 54 000'e ulaşmıştı.²⁰

Bu çabalardan anlaşılıyordu ki, Tanzimat'a geldiği dönemde Osmanlı Devleti, askerî teşkilât ve askeralma hususlarında ciddi, sürekli, etkili Avrupa devletlerinin askeralma sistemlerine benzer arayışlar içerisindeydi. Geçen zaman içerisinde askere almada, bir

¹⁷ Çadırcı; "Osmanlı Ordusunda Yeni Düzenlemeler", s.93. Mübahat S.Kütükoğlu; "Sultan II. Mahmut Devri Yedek Ordusu, Redif-i Asakir-Mansure", I.Ü.Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, Sayı 12 (1982), s.127.

¹⁸ Çadırcı; a.g.m., s.94.

¹⁹ Türk Silâhî Kuvvetleri Tarihi; c.III, kısım 5, s.197.

²⁰ a.g.e.; s.197.

yeni ve uygar sistemin arayışı, eşitlik ve hakkaniyete uyulması gerektiği fikrini geliştirmiş ve Tanzimat Fermanı'yla bu konu artık tamamen ülke gündemine girmiştir.

Sırası gelmişken söylemekte yarar vardır ki, Osmanlı İmparatorluğu'nda askeralma sistemi ile ilgili olarak bu güne kadar, tarihi bizce en iyi bilinen ve en çok vesikaya sahip olduğumuz bu son dönem için bile derli toplu müstakil bir çalışma yapılmış değildir. Hatta bu döneme ait askerî kanunlar bir araya getirilip neşr bile edilememiştir.

Halbuki en azından bütün alanlarda yapıldığı gibi, askerî saha-daki yenileşme, düzenleme ve yasalaştırma hareketlerinin yoğunluk kazandığı Tanzimat dönemi ve sonrası için, askeralma usulü ve kanunlarının takip ettiği seyri, tayin ve tespit ederek ortaya koyabilmek açısından, bu konuda çıkan kanunları sistematik bir biçimde tetkik ve birinin diğerine olan benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya çıkarmak gerekirdi.

BİRİNCİ BÖLÜM

TANZİMAT'IN İLÂNINDAN SONRA OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA ASKERALMA SİSTEMİNDE YAPILAN DÜZENLEMELER VE KURA USULÜNE GEÇİLMESİ

A. TANZİMAT VE ASKERLİK

Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun ilân edildiği 3 Kasım 1839 günü, Osmanlı İmparatorluğu'nda bir dönüm noktasıdır. Çünkü, o güne kadar yapılan ıslahat hareketlerinin bir ağırlık noktası vardı, o da askerlik maddesiydi. Halbuki ilân edilen Tanzimat Ferman'ıyla idarî, siyasî, adlî, mülkî, malî maarif ve askerî sahalarda alışılmışın dışında yepyeni düzenlemeler getirilmekteydi. Bu nedenle Tanzimat XVIII. yüzyılda başlayan ıslahat hareketlerinin ulaştığı doruk nokta ve bu olay ıslahat hareketlerinin bir sonucu idi.¹

Fermanda, yukarıda belirtilen birçok hususlar yanında askerlik hususu üzerinde de önemle durularak, askerliğin bütün Osmanlı tebaası için bir "vatandaşlık borcu"² olduğu fikri yer almaktaydı. Bu konu fermanda;

"Asker maddesi dahi ber minval-ı muharrer mevadd-ı mühimmeden olarak eğerçi muhafaza-i vatan için asker vermek ahalinin farize-i zimmeti ise de şimdiye kadar cari olduğu vechile bir memleketin aded-i nüfus-u mevcudesine bakılmayarak kiminden rütbe-i tahammülünden ziyade ve kiminden noksan asker istenilmek hem nizamsızlığı ve hem ziraat ve ticaret mevadd-ı nâfiasının ihlâlini mucip olduğu misüllü askerliğe gelenlerin ilanihayet-ül-ömr

¹ A.H. Ongunsu: "Tanzimat ve Amillerine Genel Bir Bakış", *Tanzimat, İstanbul Maarif Matbaası, 1940, s.7.*

² Enver Ziya Karal; *Osmanlı Tarihi, c.V, Ankara, TTK Basım Evi, 1947, s.196.*

² Bu konu fermanda, "Asker maddesi dahi ber minvâl-ı muharrer mevadd-ı mühimmeden olarak eğerçi muhafaza-i vatan için asker vermek ahalinin fariza-i zimmeti ise de" şeklinde yer almıştır. (Bkz. Karal; a.g.e., s.264) Stanford J.Shaw; *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, c.II, Çeviren: Ezel Kural Shaw, İstanbul, Doğuş Matbaası, 1983, s.92.*

İstihdamları dahi füturu ve kat-ı tenasülü müstelzim olmakta olmasıyla her memleketten lüzumu takdirinde talep olunacak neferat-ı askeriye için bazı usul-ı hasene ve dört veyahut beş sene müddet istihdam zımında dahi bir tarik-i münavebe vaz ve tesis olunması icab-ı haldendir"³ şeklinde yer almaktaydı.

Fermada yer alan bu düşüncelerin direkt olarak askeralma ile ilgili olması, ileride bu hususta çok önemli değişikliklerin yapılacağını ve askeralma ile askerlik görevindeki eşitsizliğin ortadan kaldırılacağını müjdecisiydi. Üstte de görüldüğü gibi;

- Askerlik meselesinin devletin bekası ve yükselmesi için vazgeçilmez bir husus ve bunun bütün Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşayan tebaaları için yerine getirilmesi gereken bir vatandaşlık borcu olduğu,
- Askeralma hususunda bu güne kadar ciddî ve büyük bir adaletsizliğin varlığı ve bu adaletsizliğin ortadan kaldırılması gerektiği,
- Uygulanan askeralma sistemi yüzünden ülke ekonomisinin olumsuz olarak büyük oranlarda, zarar gördüğü, ziraat ve ticaretin bu yüzden gerilediği,
- Kayd-ı hayat şartı ile askere alınma yüzünden neslin çoğalmasının engellendiği, askerliğin ahali arasında bir külfet şeklinde görüldüğü ve bu uygulama nedeniyle de halkta bir bıkkınlık ve bezginliğin ister istemez ortaya çıktığı,
- Askeralma ile ilgili uygulanabilir kanun ve kuralların vaz-ı ile adil bir askeralma usulünün getirilmesi ve askerlik hizmetinin makûl bir süreye bağlanılarak dört veya beş yıl ile sınırlandırılmak gerektiği hususları üzerinde önemle durulmuştur.

³ Necati Tacan; "Tanzimat ve Ordu" Tanzimat I, İstanbul, Maarif Matbaası, s.132.

Mahmut Şevket; Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi, c.II, kısım 2, İstanbul, Mekteb-i Harbiye Matbaası, 1325, (1909), s.13.

B. 1843 TARİHLİ "TENSİKÂT-I CELİLE-İ ASKERİYE"YE DAİR HATT-I HÜMAYÜN

Yukarıda bahsedildiği gibi Tanzimat Fermanı'nda adil ve uygulanabilir bir askeralma hususu ve usulü üzerinde ehemmiyetle durulmuştu. Ne varki fermanla belirtilen bu güzel görüş ve düşünceler ışığında birkaç yıl geçmesine rağmen herhangi bir düzenlemeye gidilememişti. Eski usulde askeralmaya devam edilmesi, kura usulüne geçilmemesi ve bu konuda herhangi bir düzenleme yapılmaması toplumda ve özellikle de orduda bir huzursuzluk meydana getirmekteydi.⁴

Nitekim, bunların etkisiyle Tanzimat uygulamasının da ortaya çıkardığı yeni sorunlar gözönünde tutularak askerlik ve askeralma alanında yapılacak yenilikleri ve düzenlemeleri belirtmek için çalışmalara başlandı. Padişah Abdülmecit, Mabeyn-i Hümayun ve Hassa Müşiri Rıza Paşa'yı, bu konunun halli için görevlendirdi. Rıza Paşa'nın konuyu ilgililerle istişaresi ve müteakiben "Bâb-ı Seraskerî"de tertiplenen, bazı vezirlerin, ulemanın, askerî komutanların ve devlet erkanının katıldığı Meclis-i Muvakatta⁵ yapılan görüşmelerde alınan kararlar padişaha arz edildi. Askerlik alanında yapılacak yeni düzenlemelerle ilgili olarak alınan bu kararlar padişah tarafından da onaylanarak "Tensikat-ı Celile-i Askeriye" adıyla 8 Eylül 1843 tarihinde halka açıklandı.⁶

Askerlik ve askeralma alanında alışılmışın dışında çok köklü değişikliklerin getirildiği yukarıda adı geçen askerî düzenlemelerle ilgili 1843 tarihli bu ferman, iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım, padişahın bu düzenlemelerin yapılacağından dolayı duyduğu sevinç ve bu alanda hizmet ve gayret edenlere karşı gösterdiği teveccüh ile ilgilidir.

İkinci ve asıl metin kısmında ise;

"Askerlik işi, saltanatın mühim ve büyük işleri"nden kabul edilmiş, askerlik alanında yapılan düzenlemelerin gerekçesi vurgulanmıştır.

⁴ A.Cevat Eren; "Tanzimat" İslam Ansiklopedisi, c.XI, İstanbul, Millî Eğitim Basım Evi, 1970, s.724.

Ahmet Lütfi; Tarih-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye- Dersaadet, Mahmut Bey Matbaası, 1306, s.74.

⁵ Düstür-i Askerî; Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye-i Şahane Matbaası, 1287 (1870), s.5.

Musa Çadırcı; "Osmanlı İmparatorluğu'nda Askere Almada Kura Usulüne Geçilmesi", Askerî Tarih Bülteni, Sayı 18 (Şubat 1980) s.60.

⁶ Düstür-i Askerî; s.6

Çadırcı; s.60

Harp sanat, araç ve gereçleri yönünden o güne kadar kaydedilen gelişmelerden duyulan memnuniyetin yanında bu güne kadar buna paralel olarak askeralma ve askerlik hizmet süresi konusunda bir yenilmeşmeye gidilememekten yakınılmıştır.

Özellikle "Memleketin her türlü asayiş hâlinin berkemâl olması"nın ve herhangi bir harp galesiyle de meşgul bulunmama-sının bu yenilikler için bulunmaz fırsat olduğu bu nedenle adalet ve mantığa uygun düzenlemelerin daha kolay yapılabileceği belirtilmiştir.

Bu düzenlemelerin askerlerin şevk ve gayretlerini artıracığı ve noksan olan muvazzaf askerî birliklerin bundan böyle mutlaka ikmal edileceği hususu üzerinde önemle durulmuştur.

Devletin bekası ve devamının ancak her yönüyle yeterli askerle mümkün olacağı belirtilen hatt-ı hümayûnda, sayıca muvazzaf asker azlığı ve redif askerinin de âdetâ muvazzaf gibi görevde olması ve her iki askerinin de bu güne kadar daimî bir askerlik hizmetiyle yükümlü bulunmasının yeis ve bıkkınlığa sebebiyet verdiği, bunun da miktar olarak asker noksanlığına neden olduğu, ayrıca vurgulanmıştır.⁷ Bu tarihten itibaren o sırada redif olarak görev yapan askerlerin de muvazzaf kabul edilerek muvazzaf askerlerin tamamlanmasında kullanılacağı kararlaştırılmıştır.

Bu hatt-ı hümayûn ile askerlik ve askeralma alanında yapılan diğer yeniliklere gelince :

- Askerlik hizmeti bir süreye bağlanarak muvazzaflıkta geçecek dönem beş yıl, rediflikte ise 7 yıl olarak tespit ediliyordu.
- Muvazzaflık süresini bitirenler redif sınıfına geçecek ve redifler de her yıl bir ay merkez livada eğitim görmek kaydıyla 7 yıl bu hizmette kalacaklardı.⁸

Fermanda belirtilen hususların hemen uygulanması karar altına alınmışsa da o dönemde nüfus sayımı yapılamaması yüzünden beş yılını doldurup terhis olan erlerin yerine kura usulü ile asker alınamamıştır. Nizamiyede beş yılını bitirip terhis olan erlerin meydana getirdiği noksanlık o sıradaki rediflerle tamamlanmıştı.⁹

⁷ Düstür-i Askerî, s.4.

⁸ S.Adulphus Slade; Türkiye ve Kırım Harbi, Çeviren : Ali Rıza Seyfi, İstanbul, Askerî Matbaa, 1943, s.73.

⁹ Bu konu 1843 tarihinde çıkan "Esas-ı Tensikat-ı Celile-i Askeriyyeye Dair Hatt-ı Hümayûnda "gerek asâkir-i muvazzafa ve gerek asâkir-i redife-i şahanenin daht mütemadiyen hizmet ve münavebetde bulunmaları yeis ve futurlarını ve bilahire işte böyle adet ve miktarına noksan tertibini mucib olacağından zikr olunan asâkir-i radife nelerât-i kâffeten bâedelyvem asâkir-i muvazzafa add ve şemar ile alayların noksanı bunlarla bilikmal bilcümle asâkir-i muvazzafa-i padişahanem bundan böyle beş sene müddet muvazzaf olarak istihdam ve müddeti muayyene-i mazkûre tekmilinde nelerât-i cadide ile bil istidbal memlekelerine iade ve izâm, birle sene de bir mah kürs-i livada icrayı münavebe etmek şartıyla yedi sene de rediflikte kullanılması hususuna" şeklinde yer almaktadır. (Bkz.Düstür-i Askerî, s.4-5)

¹⁰ Düstür-i Askerî, s.4.

Silâhlı Kuvvetler Tarihî; c.III, kısım 5, s.203.

C. OSMANLI DEVLETİ'NDE KURA USULÜNE GEÇİLMESİ VE 1846 KURA KANUNU

1843 tarihli "Tensikat-ı Celile-i Askeriye Kanunu" gereği her sene muvazzaf erlerden beş yılını dolduranlar terhis olacağından, doğal olarak ordunun beşte biri değiştirilecekti. Ancak Osmanlı ülkesinde nüfus sayımı yapılamadığından, plânlanan şekilde hemen kura usulüne geçilememişti. Dolayısıyla 1844 yılında terhis olacak olan nizamiye erlerinin yerine normal bir celp de yapılamamıştı. Bu amaçla 1844 tarihinde taşrada ve taşradan İstanbul'a çeşitli nedenlerle gelenlerden askerlik çağında olanlar alelacele tespit edilip bunlara kura çektirilmişti. Bu suretle 1843 tarihindeki düzenlemelerden sonra ilk kura çekilmiş ve uygulama eksik ve adaletsiz de olsa imkânların elverdiği biçimiyle, arzulanan şekilde olmasa da başlamıştı.¹⁰

Ne varki bu kurallar çekilirken, elde kura ile ilgili bir kanun mevcut olmadığından, birçok haksızlıklara neden olunmuştu.

Bunun üzerine bir kura kanununun hazırlanması amacıyla çalışmalara başlandı. Nihayet, 1846 yılı başlarında konu "Dar-ı Şurayı Askerî" de ele alındı. Yapılan çalışmalar sonunda bu konu ile ilgili olarak bir yasa teklifi hazırlanarak Meclis-i Valâ-yı Ahkâm-ı Adliye'ye sunuldu. Meclis'te yapılan görüşmeler ve tartışmalar sonunda kesin şeklini alan bu yasa teklifi,¹¹ padişahın onayından sonra yayınlanarak Osmanlı Devleti'nin ilk kura kanunu olarak yürürlüğe girdi.¹²

Hicrî 1262 (1846) tarihinde çok sayıda basılarak bütün ordu merkezlerine ve ilgili yerlere gönderilen bu kura kanunu bir fihrist, giriş, beş fasıl, altmış üç bend ile bir hatimeden oluşmaktadır. Giriş kısmında bu kanunun gerekçeleri aynen şu şekilde açıklanmaktadır :

"Bi Tevfikü't-te'alâ te'sîs ve icrâsına muvaffak olunan tensikât-ı askeriye icabınca asâkir-i berriye neferâtının sınıf-ı muvazzafta istihdamlarına beş sene müddet tayin olunarak beher sene orduda müddet-i mezkûreyi itmâm eden neferat kendi kâr ve kisb maslahatlarıyla meşgul olmak üzere sınıf-ı redife nakl ile vatan ve memleketleri tarafına bi'lliade yerlerine ol ordu dairesi ahalisinin esnân-ı askeriyede olanlarından yani yigirmisinden yigirmi beş

¹⁰ Silâhlı Kuvvetler Tarihi, s. 145.

¹¹ Çadır, s. 62.

¹² Bu kanun metni yeterli sayıda bir kitapçık şeklinde basılarak bütün ordu merkezlerine ve ilgililere gönderilmiştir. Bu çalışmada 1262 (1846) tarihli ilk basımlı metin kullanılmıştır. Ayrıca bu kanun geniş bir özeti daha önce Ankara Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof.Dr.Musa ÇADIRCI tarafından, Askerî Tarih Bülteni'nin 18 nci sayısında neşredilmiştir

yaşlarına kadar bulunanlarından lüzûmu kadar neferât-ı cedide alınarak alaylara idhâl ve bu vechile hukuk-u istibdâliyeleri icrâ ve istikmal kılınmak ve alınacak neferât-ı cedîdenin hîn-i ahzında kimesne hakkında garaz ve himaye misillü hâlet vuku'una mahal kalmamak için her bir orduda beher sene iktiza eden neferât-ı cedide ol ordu ahalisinin esnân-ı askeriyede bulunanları miyane-sinden bakur'a-i meşrua tefrik ile ahz olunmak ve bî minnetihi te'alâ badezin nizam-ı daimî olarak düstur-ul amel tutulmak üzere işbu ahz-ı neferât-ı cedide madde-i mühimmesiyle buna müteferri kura-i meşrua ve umur-ı saire-i mecmuanın suret-i icrasına dair beş fasıl ve altmış üç bend ile bir hatime üzerine tertip ve tanzim olunan kanunnâme-i hümayûndur."¹³

44 sayfalık bu kura kanununda askerliğin kimler tarafından yapılacağı, askerlik çağı, kura daireleri ile kura meclislerinin oluşturulması, firar, ceza meseleleri askerlikten istisna olanlarda aranılacak şartlar; bedelli askerliğin ne şekilde yerine getirileceği ile, gönüllü asker olmak isteyenlerde aranılacak şartlar gibi konular geniş şekilde yer almaktadır.

Hatime kısmında ise kanunun eksiksiz olarak uygulanması, aksaklıkların bildirilmesi istenmekte ayrıca konu ile ilgili olarak ileride yeni bazı düzenlemelerin de yapılacağı vurgulanmaktadır.

1846 Kura Kanunu incelendiğinde, 1843 yılındaki düzenleme-lerde kabul edilen prensipler doğrultusunda hazırlandığı dikkat çekmektedir. Maddeleri arasında günün şartlarına uygun birçok askerî konu bulunmaktadır. Kanunda yer alan konular genel bir tasnife tâbi tutulacak olursa:

- Genel konular,
- Askerlikten istisna edilenler,
- İsmine kura isabet etmeyenler,
- Bedelli (bedel-i şahsî) askerlik,
- Kura işlemleri,
- Gönüllü askerlik, konularını kapsamaktadır.

---

¹³ 1262 Kura Kanunu; s.2.

Genel Konular

Kanunda Osmanlı Devleti'nde bulunan bütün Müslümanlara askerlik hizmetinin bir görev ve yükümlülük olduğu düşüncesi üzerinde durulmuş, İslâm ahaliden askerlik çağına gelenlerin her yıl kuraya katılmaları ve kendisine kura isabet edenin askere gitmesinin mecburî olduğu belirtilmiştir. Osmanlı Devleti'nin 1843 yılı düzenlemesinde olduğu gibi, beş ordu bölgesine ayrıldığı belirtilen kanunda muvazzaf (nizamiye) askerlik süresinin de beş yıl ile sınırlandırıldığı hükme bağlanmıştır. (Md. - 1) Nizamiye süresi olan beş yıllık mecburî askerlik hizmetini bitirip terhis olunacakların yerine de kura ile asker alınacağı belirtilen kanunda, askerlik yaşının, 20 - 25 olarak tespit edildiği, askerliğin bir vatan borcu olduğu özellikle vurgulanmıştır. (Md. - 1)

Nizamnamede her ordunun kendisine ayrılan bölgedeki kazalardan er temini yoluna gideceği, her kazanın nüfusu ve askerlik çağındaki kişileri tespit edilerek buna göre her kura döneminde, o kazanın ne kadar asker çıkaracağı önceden belirleneceği hükme bağlanmıştır. (Md. - 3)

Kazada oturmayıp da öğrenim, ticaret veya başka nedenlerle kura mevsiminde kazalarda bulunanlar kuraya dahil edilmeyecek, bunların kuraları giyaplarında kendi kazalarında çekilecekti. (Md. - 5) Kazaların yer ve durumu göz önünde tutularak her kazada bir askerlik şubesinin kurulması kanun gereği olacaktı. (Md. - 7) Yine kura işi için her kura dairesine alay eminlerinden veya daha büyük subaylardan bir görevli atanması, yanına, askerlik çağında bulunan öğrencileri, imtihan etmek için alay imamlarından yetmiyorsa müderrislerden birer mümeyyiz, gerekli defter ve belgeleri tutmak için de bir kâtip ile kuraya katılacakları muayene etmek üzere bir tabib verilmesi, ayrıca adlarına kura isabet edenlerin orduya katılmalarını sağlamak için bir yüzbaşı veya mülâzım, yahut çavuşun kazaya gönderileceği de kanunda yer almaktaydı. (Md. - 7)

Bazı haksızlıkların olabileceği ve bunun önlenmesi için de önlemlerin alınması gerektiği fikrinden hareket ile kura işlerinin yapılmasının bir kurula bırakıldığı ve bu kurulun, her kazada o kazanın zabiti, ordu tarafından görevlendirilen kura subayı, mümeyyiz, kâtip, kaza hâkimi, müftüsü ile o kazanın diğer ileri gelen ulema ve seçkinlerinden oluşacağı belirtilmiştir. Kaza zabiti meclis başkanlığını yapacak ordu temsilcisi subay ise işlemlerin kanuna uygun yapılması işinden sorumlu olacaktı. Kanun dışı işlem ve eylemlerden bütün meclis üyeleri sorumlu tutulacaklardı. (Md. - 8)

Kuraya katılması için çağrı aldığı hâlde gelmeyenlerin gıyaplarında askere alınmalarına karar verilecek, yakalandıklarında ise hemen sevklerinin yapılacağı belirtilerek, bunların sayısı kazadan istenilen asker sayısından düşülecek; kura, kalan sayıya göre çekilecekti. (Md. - 9)

İsimlerine kura isabet edenlere anne ve babalarını görmek, işlerini düzenlemek amacıyla 20 gün izin verilecekti. İzin bitiminde bunlar kendiliklerinden kaza merkezine gelip teslim olacaktı. Buna uymayanlar hakkında gerekli kanunî işlemler yapılacaktı. İyi niyet belirtisi olarak hiç kimsenin bu izin süresini aşamayacağı, güvenin esas olduğu vurgulanmıştır. (Md. - 10)

Kanunun 11 nci maddesinde "Kuraya katılmayıp firar edenler vali ve kaza yöneticilerince nerede yakalanırlarsa yakalansın derhal askere gönderilecekleri, bunlara ayrıca ceza verilmeyeceği belirtilmiştir. Kuradan sonra firar edenlere ise yakalandıklarında 60 değnek cezası verileceği belirtilmiştir.

Bu ceza uygulaması ile ilgili olarak diğer bir maddede şu hususlara yer verilmiştir. :

"Bir kazada kuradan önce ve sonra firar eden askerleri evinde saklayanlardan kim olursa olsun, verdiği vergi yıllık 120 kuruştan az ise bir mislini, çok ise 120 kuruş para, ceza olarak ihbar eden kişiye verirdi. Bu gibiler halktan herhangi biri ise kaza merkezine gönderilerek bir ay prangaya konulacak, eğer muteberandan ise eyalet merkezinde bir ay hapis ya da sürgün edilecekti. Kaza müdürleri ile diğer kamu görevlilerinden herhangi biri bu suçu işlediği takdirde, bunlardan 120 kuruş ihbariye akçesi alındıktan son-ra görevlerine son verilerek iki ay sürgüne gönderilecekti." (Md.-12)

Kanunda devrin ulaşım imkânları da göz önünde bulundurularak askere alınanların kendilerine en yakın bölgelere verilmesi de prensip olarak kabul edilmişti. (Md. - 13)

Askerlikten İstisna Edilenler

Kanunda askerlikten istisna edilenler iki gruba ayrılmıştır. Bunlardan biri geçici, diğeri de daimî olarak istisna edilenlerdi. İstisna olanların bir kısmı da şarta bağlıydı. İstisna nedeni ortadan kalktığı zaman askere gitmek zorundaydı.

Kanunda askerlikten istisna edilenler şu şekilde sıralanmıştır :

İlmiyye, kalemiiyye ve mülkiye hizmetinde bulunan kapıcıbaşılık, müderrislik, hâcegen-ı divan-ı hümayûn rütbelerine kadar olan kişiler, her rütbedeki memleket müftüleri, şeyhler, görevlerini fiilen yürüten cami imamları, hatipler, müezzinler, kayyumlar. Bunlar askerlik çağında olsalar dahi kuraya çağırılmayacaklardı. (Md. - 14, 15) Bunun dışında ulema sınıfına mensup olanların çocuklarıyla medrese öğrencileri imtihan olduktan ve imtihanda başarı kazandıktan sonra askerlikten istisna olacaklardı. Bunlar her kura yılında imtihan edilecek, 6 yıl boyunca imtihanda başarı gösterenler askerlik görevinden muaf olacaklardı. (Md. - 16, 17) Bunların dışında, 70 yaşından büyük kimselerin artık çalışamayacağı göz önünde tutularak bu gibilerin 15 yaşına varmış diğeri bir oğlu da yoksa askerlik çağındaki tek oğlu o yıl askere alınmayacaktı. Ertesi yıl aynı durum devam ettiğii takdirde yine ertelenecekti. Askerlik çağında olduğu hâlde sakat, hasta ve iş göremeyecek durumda olanlar da o yıl askere alınmayacaktı. (Md. - 18)

Dul bir kadının kendisine bakacak başka bir çocuğu yoksa askerlik çağındaki çocuğu o kura yılı içinde askere alınmayacak bir sonraki yıla ertelenecekti. (Md. - 19) Müstakil olarak aile reisi yapan askerlik çağındaki gençlerden ailesine bakacak kimsesi olmayanlar ile yanında yetim ve küçük çocukları saklayanlar da o yıl kuraya dahil edilmeyecekti. (Md.- 20) Bir ailenin askerlik çağında iki oğlu varsa, bunlardan biri askere alınacak diğeri o yıl için ertelenecekti. (Md. - 21) Askerlik hizmeti sırasında birden fazla çocuğu ölenlerin de evde kalan tek çocuğu kuraya dahil edilmeyecekti. (Md. -22)

Bunların dışında bedeni ve aklî rahatsızlığı nedeniyle askerliğe elverişsiz durumda olanlar doktor raporu ile istisna ettirilecekti. Bunlar bir daha kuraya çağırılmayacaklardı. (Md. - 23)

İsmine Kura İsalet Etmeyenler

O yılki kura mevsiminde kuraya katıldığı hâlde ismine kura isalet etmeyenler ve yukarıda belirtilen birtakım nedenlerle bir sonraki yıla askerliği ertelenenler, ertesi yıl yine kura tarihinde kura yerine gelerek kuraya katılmak zorunda olacaklardı. Yalnız bunlardan çolak, topal, kambur, âmâ ve benzeri özürölülerin özürleri kalıcı ve daimî olduğundan kuraya ikinci defa çağırılmayacaklardı. (Md. - 24)

Her yıl kuraya katıldığı halde 26 yaşına kadar kendisine kura isalet etmeyenler redif sınıfına yazılıp yedi yıl boyunca bu görevi

yapmak zorunda olacaklardı. (Md. - 25) Buna yalnızlığından dolayı 6 yıl askerliği ertelenmiş ve 26 yaşına gelmiş olanlar da dahil edilecekti. (Md. - 26)

Medreselerde okuyan öğrenciler 20 yaşından 26 yaşına kadar her yıl kura yerine gelip kuraya katılacaklar, ancak bunlar imtihan edilerek kazananlar bir sonraki seneye tekrar çağrılmak üzere bırakılacaktı. Fakat bu şekilde üst üste 6 yıl başarılı olanlar artık kendilerini ilme adanmış kabul edilecek, hizamiyenin dışında rediflikten de muaf tutulacaklardı. (Md. - 27) Redif hizmetine alınmayacak diğer bir sınıf da hasta ve bünyesi zayıf olup askerliğe elverişsiz olanlardı. (Md. -27)

Bedelli (Bedel-i Şahsi) Askerlik

Ülkenin ekonomik durumu göz önünde tutularak kanunla, askerlik alanında bazı kolaylıklar getirilmiştir. Bu nedenle özel durumları olanlara bedel hakkı tanınmıştır. Halk arasında bedelli askerlik veya "Bedel-i Şahsi" diye tabir olunan bu sistem bazı şartlara bağlanmıştı. Yalnız, verilen bedeller para olarak verilmeyecek yerine parayla adam göndermek şeklinde uygulanacaktı.

Her ne kadar kanun gereği istisnalar dışında adına kura isabet eden herkese askerlik zorunlu idiyse de, askerlik çağına gelenlerden önemli bir zanaat veya ticaretle veya başka bir işle uğraşanlar beş yıl süre ile işlerinden ayrı kalmaları o işin sekteye uğramasına, devlet ekonomisinin zarar görmesine neden olacağı göz önünde tutularak bu gibilerin askerliklerini, vekil ile yerine getirmelerine aşağıdaki şartlarla fırsat verilecekti :

1. Bedel vereceklerin bağ, bahçe, tarla, ev ve çift levazımâtını satmadan bedel ücretini verebilecek güçte zengin olması,
2. Bedel verilecek kişinin 25 yaşını geçmiş, 30 yaşını aşmamış olması,
3. Bedel verilecek kişinin her türlü bulaşıcı hastalıktan uzak, sıhhati, ruhî durumu ve azalarının sağlam ve askerliğe elverişli durumda bulunması,
4. Bedel olacak kişi daha önce askerlik hizmetine girip bunu bitirip rediflik sınıfına ayrılmış olmaması, fakat çeşitli nedenlerle askerliği ertelenip 26 yaşına vardığından dolayı istisna edilenler kabul edilecekti,
5. Her orduya verilecek bedelin o ordu dairesi ahalisinden olması, tersane-i amire ve kala-i hakaniyeye ait sancak ve kaza ahalisinden olmaması,
6. Beyaz köle bedel olarak kabul edilirken, Arap (siyah senci) köleler bedel olarak kabul edilmeyecekti,

7. Daha önce askerlik hizmetine alınırken çürük çıkmamış, ayrıca yüz kızartıcı herhangi bir suçtan dolayı töhmet altında kalıp, bununla ilgili olarak herhangi bir cezaya çarptırılmamış olması,
8. Vatan ve meskeni meçhul ve halk arasında kötü tanınmış kimselerden olmaması,
9. Bu bedellerin kuradan itibaren en geç üç ay içinde temin edilmesi.

Bedelli askerlikle ilgili olarak kanunda bazı ceza-i müeyyidelere de rastlamaktayız. Bedel verilen kimse askerlik hizmetinde iken bir yılını doldurmadan önce firar edip de yakalanmazsa, bedel sahibi en geç üç ay içinde bedel olarak yeni birisini bulmak zorunda da olacaktı. Fakat firar bir yıldan sonra olaksa o zaman yeni birisi bedel olarak istenmeyecekti. Bedel verilen kişinin askerde ölümü hâlinde - süreye bakılmaksızın - yeni bir bedel istenmeyecekti. Yalnız firar nedeniyle yeni bir bedel isteğini üç ay içinde yerine getirmeyenlerin kendileri askere alınacaktı. (Md. - 29)

Bedel olarak verilen kişi beş yıl için bedel olabilecekti ve gönül rızası ile bedel olduğuna dair tutanak imzalayacaktı. Beş yıllık bedelli hizmetten sonra başlayan rediflik hizmeti bedel sahibine ait olacaktı.

Verilen bedeller köle veya başıboş adamlardan olması hâlinde bunlar ayrıca redif sınıfına ayrılmayacaklardı. Ancak redif hizmeti sırasında bedel olmuş olanlar beş yıllık bedelli askerlik süresinden sonra geri kalan rediflik süresini tamamlamak zorunda olacaklardı. (Md. - 31)

Kura İşlemi

Ordu meclisi her yıl kuradan üç ay önce nezdinde bulunan nüfus defterlerine başvurup askerlik yaşına gelmiş olanları tespit edecek ve bunları ayrı bir deftere kaydedecekti. Daha sonra, o yıl alınacak askerler göz önünde tutularak o yıl alınacak olan er miktarı tespit edilecek ve bu ihtiyaç kazalara bölünüp taksim defterlerine geçirilecekti. Bu arada hangi kazadaki erlerin hangi alaya verileceği de tespit edilerek, bunlar tahsis defterlerine kaydedilecekti. Yaş defterleri kura memuruna verilmek üzere mecliste korunurken taksim, devair, tahsis defterleri ise ordu müşirine, bu defterler ordu müşirliğince de incelenmek üzere seraskerliğe gönderilecekti. (Md. - 32) Bu defterler seraskerlikçe Dar-ı Şura'ya verilip incelendikten sonra da Bab-ı Aliye takdim edilecekti. Gerekli işlemler yapıldıktan sonra da her kazaya ayrı ayrı olarak gönderilecekti. (Md. - 35)

Kura memurları ordular tarafından ve Ruz-ı Hızır'dan 20 gün önce görev yerlerine gönderilecekti. (Md. - 36) Kura memurlarıyla

maiyetlerine birer aylık ücret ve harcırahları verilip görev bitiminde kesin hesap ayrıca yapılacaktı. Bu görevliler kesinlikle halktan karşılıksız yiyecek ve giyecek alamayacaklardı. (Md.- 37) Eksik olan imam ve doktor ihtiyacı için ise İstanbul'a bilgi verilip temin edilmesi sağlanacaktı. (Md.-34)

Kura memurları gitmeden önce kura subayı tarafından kazalara haber verilerek kuraya katılacak olanların kura günü hazır bulunmaları sağlanacaktı. (Md. - 39 - 40)

Kura memurları kaza merkezlerine vardıklarında ellerindeki yetki belgesiyle padişahın emrini kaza zabıtine, hâkim ve ileri gelenlere göstererek ilgili maddeler açıkça okunup nüfus defterleri ile, kura memurlarının elindeki defter karşılaştırılıp eksik olanlar yazılacaktı. Fazla olanlar da tespit edildikten sonra yoklama yapılacak ve hazır olanların isimleri üzerine "M" harfi konulacaktı. Gelmeyenler kurasız asker yazılacaktı. Ondan sonra kura çekilecekti. (Md. -41)

Kuraya katılanların huzurunda padişahın emri okunup, muaf olanlar kuradan önce ayrılacaktı. Öğrenci olduklarını söyleyenler imtihana tâbi olacaklardı. 20 - 21 yaşında olanlar "İzhardan" 22 - 23 yaşında olanlar "Kafiyeden" 24 - 25 yaşında olanlar da "Molla Cami" ve "Fenari" den imtihan edileceklerdi. İmtihani başaranlar o yıl askerlikten muaf olacaklardı. Yalnızlıktan ötürü muaf olmak isteyenlerin durumları ise tetkik edildikten sonra karara bağlanacaktı. Sağlık nedeniyle askerlik yapamayacak olanlar tabip aracılığı ile tespit edilecekti. Gelemeyenlerden hasta ve sakat olanlar kuraya sokulmayacaktı. (Md. - 42) Kuraya katılacakların ismi üzerine "K" harfi konacaktı. (Md. -43)

İki oğlu olup da ikisi de askerlik çağındaysa ikisi de kuraya katılacaktı. Birine kura isabet ederse öbürü muaf olacaktı. İkisine de isabet ederse o yıl babaları hangisini isterse askere o gidecekti. (Md. - 44) Kurada boş çekenlerin ismi yerine boş çekti ibaresi yazılacaktı. (Md. - 46) Mecliste çekilen kuralar tekrarlanmayacak isim torbasına müftüden başka hiç kimse elini sokamayacaktı. (Md. - 48)

Kura bitiminde, askere gidecek olanlar meclis huzuruna çağırılıp kendilerine askerlik hizmetinin bir vatan borcu olduğu söylendikten sonra 20 gün izin verilecekti. 20 gün sonra gelmeyenlerin firar sayılacağı ve ceza verileceği hatırlatılacaktı. (Md. - 49 - 51)

Yerlerine bedel vermek isteyenler 20 gün içinde bedelini vermek zorunda olacak, aksi takdirde askere gidecekti. Fakat askere gittikten sonra üç ay içinde bedel bulursa kendisi muaf olacaktı. (Md. - 50) *

Kura defterine, kura çekimi sırasında bütün kanun ve nizamlara uyulduğuna dair meclis üyelerince imza atılacaktı. Kura zabiti, tahsis defteri uyarınca yeni erleri nereye gönderecekse görevlendireceği subaya kura defterini verecekti.

İzin bitiminde kaza merkezine gelemeyenler tespit edilerek, firar edenlerin yakalanması için de gerekli yerlere yazı yazılacaktı. Yerine bedel getirenlerin bedel verdiklerine dair kayıt düşülerek bedellerin adları, künyeleri, köy ve kazaları tespit edilip, rızalarıyla bedel olduklarına dair tutanak tutulacaktı. (Md. - 54)

Sevk edilen erlere gidecekleri yerin uzaklığı nispetinde yolluk verilecekti. Her gün için 300 dirhem ekmeğin rayiç bedeli ile 20'şer para da katık karşılığı verilecekti. (Md. - 55)

İsimlerine kura isabet edip de İstanbul 'da bulunanlardan esnaf yanında bulunanlar, İktisap Nezareti'ne, şunun bunun yanında olanlar yerlerinden alınacaklardı. Medreselerde olanlar ayrı kaydedileceklerdi. Şeyhülislâmlıkça bunlar imtihan edilir, başarılı olanlar kalır diğerleri ise bağlı oldukları ordulara gönderileceklerdi. (Md. - 59) 25 yaşını bitirdiği hâlde kura isabet etmeyenler ile çeşitli nedenlerle 26 yaşa kadar muaf olanlar redif sınıfına nakledileceklerdi. (Md. - 61)

Gönüllü Askerlik

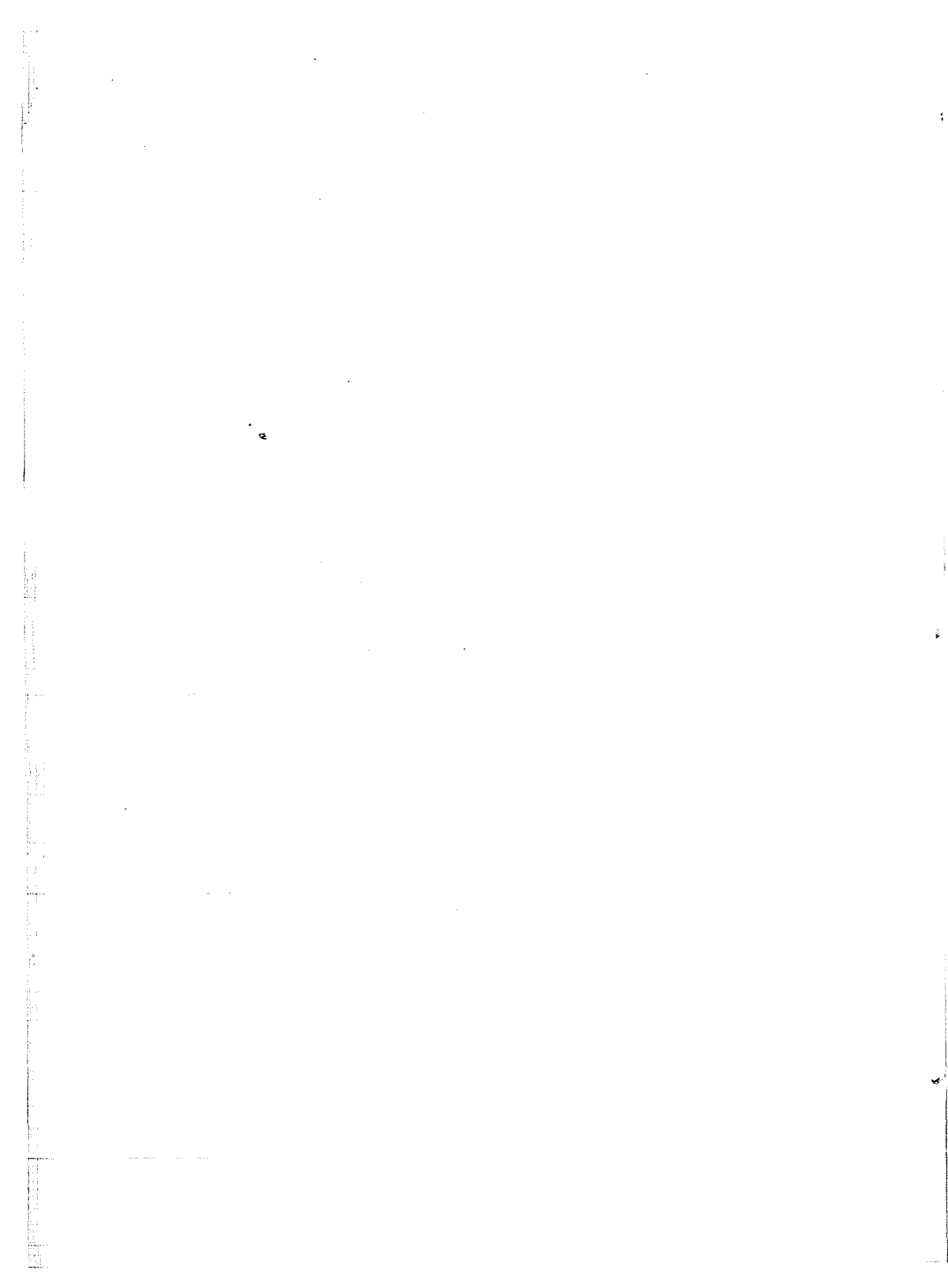
Kanunda gönüllü askerlik konusuna da yer verilmiştir. Yalnız gönüllü asker olabilmek için de aşağıdaki beş şart ileri sürülmüştür. :

1. Gönüllü asker olmak isteyeninin vücudunda herhangi bir sakatlık olmaması.
2. 18 yaşından küçük, 32 yaşından büyük olmaması.
3. Tersane-i Âmirâ ve Kala-i Hakaniye'ye bağlı sancak, kaza ve köylerden olmaması.
4. Hırsızlık, ırz ve namusa tecavüz gibi yüz kızartıcı bir suç işlememiş ve bu suçlardan ceza almamış olması.
5. Rızasıyla 5 yıl askerlik hizmetini kabul etmesi. (Md. - 62)

Bu beş şartı yerine getirenler gönüllü olarak askerlik hizmetine girebileceklerdi.

Gönüllü olarak asker olacaklar da askerlik bitiminden sonra redif hizmetine alınacaklardı. (Md. - 63)

Kanunun hatime kısmında; "Kanunda belirtilen hususların eksiksiz uygulanması, aksaklıkların bildirilmesi, gerekenlerin yapılması ve daha iyisi bulununcaya kadar bu kanun hükümlerine uyulması" emredilmekte, diğer askerî konularda da yeni kanunların çıkarılacağı belirtilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

1846 KURA KANUNU'NDAN SONRAKİ DÖNEMDE ASKERALMA İLE İLGİLİ DÜZENLEMELER VE ASKERALMA KANUNLARI (1846 - 1914)

A. 1846 KURA KANUNU'NDAN 1869 YILI DÜZENLEMELERİNE KADAR GEÇEN DÖNEMDE ASKERALMA

1846 Kura Kanunu'nun hatimesinde askerlik alanının her konusunda ihtiyaca göre yeni düzenlemelere gidileceği ancak bu düzenlemeler yapıncaya kadar da herkesin bu kanun hükümlerine uymak zorunda olduğu belirtilmişti. Ne var ki 1846'dan 1869 yılına kadar geçen sürede askerlik alanında ciddi bir düzenlemeye gidilemediği gibi yeni bir askeralma kanunu da hazırlanmamıştır.

Burada, kısa da olsa bu dönemdeki askeralma uygulamaları ile yapılan bazı ufak tefek düzenlemeler hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

1846 Kura Kanunu, yayınlanmasından kısa bir süre sonra, 1847 yılında uygulama safhasına geçmişti.¹ Ancak kanun bütün Osmanlı ülkesinde aynı anda uygulanamadı. Örneğin, Arabistan ordusunda ilk kura uygulaması 1849'da yapılmış ve bütün askeralma bölgesini içine alan sahada ise ancak 1862 yılında² gerçekleştirilmişti.

Bu dönemde ikinci bir husus da gayri Müslimlerin askerlik sorunuuydu. Bu sorun Tanzimat'ın ilânından sonra her zaman önemini korumuştur. Esasen Tanzimat Fermanı'na göre madem ki halklar eşitti³ öyleyse askerlik görevinde de eşit olmalıydılar. Ancak gayri Müslimler askerlik konusunda çok isteksizdiler ve Müslümanlarla beraber askerlik yapmak istemiyorlardı.⁴ Bütün bunlara rağmen hem Tanzimat ilkelerine uymak hem de gayri Müslimleri de ülke savunmasında kullanmak üzere 1847 yılında bir kısım Rumlar deniz kuvvetleri bünyesinde kullanılmak üzere silâh altına alındılar.⁵

Bundan sonraki yıllarda da gayri Müslimlerin özellikle Hristiyanların askerlik meselesi gündemden çıkmamıştır. Nitekim bu konuyla ilgili olarak 1850'li yıllarda bir kanun teklifi hazırlandı. Bu kanun teklifine göre; Hristiyanlardan oluşacak birlikler için aşamalı bir sistem

¹ *Türk Silâhlı Kuvvetler Tarihi*; c. III, kısım 5, Ankara, Gnkur. Basım Evi, 1978, s.146.

² a.g.e., s.146.

³ Ed.Engelhardt; *Tanzimat, Çeviren: Ayda Düz, Milliyet Yayınları Tarih Dizisi 41, Yelken Matbaası, 1976, s.97.*

⁴ a.g.e.; s.97

⁵ Enver Ziya Kural; *Osmanlı Tarihi c.V, Ankara, TTK Basım Evi, 1947, s.184.*

⁶ Kural; aynı eser s.184.

Musa Çadircı; "Osmanlı Ordusunda Yeni Düzenlemeler 1792-1869", *Bildiriler II, Ankara, Gnkur.Basım Evi, 1983 s.98.*

kabul edilecekti. Buna göre Hristiyanlar 1854'te 3500 kişi verecekler ve bu sayı tedrici olarak 25 000'e kadar yükselecekti. Böylece Müslümanların verecekleri asker sayısı da 35 000'e düşecekti.⁶

Proje akılcı bir şekilde düşünülmüştü ancak, Hristiyanların bir savaş durumunda Müslümanları arkadan vurmasından da korkuluyordu ve ortada Hristiyanlara karşı ciddi bir güvensizlik vardı.⁷ Bu güvensizlik sonraki yıllarda da devam edip gitti. Nitekim Hristiyanların da askere alınması gerektiğine inanan ve bunu Serasker Namık Paşa'ya söyleyen bir yabancıya Namık Paşa'nın "Böyle bir şey Çar'a bir öncü ordu kurmak olur"⁸ demesi de o dönemlerde Müslümanların Hristiyanlara olan güvensizliğini açıkça ortaya koymaktaydı. Öte tarafta ise Osmanlı Devleti'nde askere alma işi Hristiyanların bu hizmete alınmaması nedeni ile bu görev sadece Müslümanlara, yani Osmanlı Devleti'nin nüfusunun yarısına kalıyordu. Bu durum ise ayrıcalıklı gibi gözükten Müslümanların, gerçekte yoksullaşmasına ve nüfus olarak da azalmalarına neden olmaktaydı.⁹

Bu durum böyle devam edip giderken, 1869 yılına gelindiğinde Hristiyanların askerlik meselesi çözülemediği ve çözülecek gibi de görünmüyordu.

Öte tarafta ise, 1846 Kura Kanunu'ndan sonra, 1848 yılında ordu sayısı aynı zamanda askeralma bölgesi olarak da 6'ya çıkarılmıştı. Kura usulü ile alınan ve 1843 düzenlemelerine göre teşkilâtlandırılan Osmanlı ordusu ilk başarılarını Kırım Savaşı'nda göstermişti. Bu dönemde Osmanlı'nın muvazzaf ordusu, subay er toplamı olarak 150 000 kişiye çıkmıştı.¹⁰

B. 1869 YILI DÜZENLEMELERİ VE BUNA İSTİNADEN YAYINLANAN 1870 KURA KANUNU

1. 1869 Yılı Askerî Düzenlemeleri (Kuvve-i Umumiye-i Askeriye Nizamnamesi)

İlk kura usulünün uygulanmasından (1847) Hüseyin Avni Paşa'nın seraskerliğe getirildiği 1869 yılına kadar askerlik ve askeralma alanında geniş çaplı bir düzenlemeye gidilmemiş, 1846 Kura Kanunu

⁶ Ed.Engelhardt, s.97-98.

⁷ a.g.e.; 98.

⁸ a.g.e.; s.191

⁹ a.g.e.; s.351

¹⁰ Esat Uras; *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, İstanbul. Amaç Basım Evi, 1987, s.149.

¹¹ S.Adolphus Slade; *Türkiye ve Kırım Harbi, Çeviren : Ali Rıza Seyfi*, İstanbul. Askerî Matbaa, s.119.

bu tarihe kadar yürürlükte kalmıştı. Bu dönem içinde doğaldır ki bir çok aksaklıklar olmuş ve bu aksaklıklara çare bulmak için de yeni köklü düzenlemelere gerek duyulmuştur.

Nitekim bu amaçla Hüseyin Avni Paşa geniş çaplı askerî düzenlemeleri kapsayan bir nizamnameyi padişaha da kabul ettirerek 10 Cemaziyülevvel 1287 (18 Ağustos 1869)'de "Kuvve-i Umumiye-i Askeriye Nizamnamesi" adı ile yayınlamaya muvaffak oldu.¹¹

Bir yerde 1843 askerî düzenlemelerinin güncelleştirilmiş bir şekli¹² olan bu yeni düzenlemelere göre;

Osmanlı kara ordusu birincisi Nizamiye, ikincisi Redif, üçüncüsü ise Müstahfaz olmak üzere üç kısma ayrılacaktı. (Md. - 1)¹³ Bunlardan nizamiye kısmı biri dört senelik silâh altı devresi, diğeri de iki yıllık ihtiyat dönemi olacaktı. Nizamiyenin süvari ve topçu sınıfları ihtiyat sürelerinin bir senesini silâh altında geçireceklerdi. Bu düzenleme ile nizamiye sınıfının asıl kuvveti 150 000, ihtiyatlar 60 000 - 65 000, ikisinin toplamı 210 000 kişi olacaktı. (Md. - 2)

Redif kısmı altı sene müddetle mukaddem ve tali diye ikiye ayrılacaktı. Bunlar 240 taburdan mürettep olup toplam 192 000 kişi olarak hesaplanmıştı. (Md. - 3)

Müstahfaz kısmı ise redifteki hizmet sürelerini tamamlayanlardan oluşmakta olup 8 sene müddetle bu sınıfta kalacaklardı. Bunların miktarı da 300 000 kişi olarak hesaplanmıştı. (Md. - 4)

İhtiyatlık süresini nizamiyede geçirmek isteyenlerle bedel karşılığında askerlik yapanlar 6 yıl nizamiyede kalacaklardı. (Md. - 5)

Nizamiyede süresini dolduranlara birer kıta tezkeresi verilecek, bağlı bulundukları ordu merkezlerine oradan da ilgili redif taburları-na gönderileceklerdi. (Md. - 6)

Memleketlerine salıverilen ihtiyatlar bir buçuk ay içinde bağlı bulundukları redif taburuna haber vermekle yükümlü olacaklardı. (Md. - 7)

¹¹ Bu nizamname toplam 23 maddeden oluşmaktadır. Düstür-i Askerî, s.7-14.

¹² "Byron D. Cannon, "Local Demographic Patterns and Ottoman Military Conscript A Preliminary Survey of the Hebron District, in Palestine, 1914 - 1917".

Bu konu 22 ilâ 26 Eylül tarihleri arasında Ankara'da toplanan onuncu Türk Tarih Kongresi'nde 24 Eylül'de bildirilerek sunulmuştur.

¹³ Takvim-i Vakayî; 6 Teşrinievvel 1285, Defa 1151.

İhtiyatlar memleketleri dahilinde bulunmakla yükümlü olup, iş ve güçlerini takip edebilecek ve evlenebileceklerdi. Bulundukları bölge dışına çıkmak isteyenler de gittikleri yerlerden 15 gün sonra dönmek zorunda olacaktı. (Md. - 8)

İhtiyat takımının silâh elbise ve eşyaları, bağlı bulundukları redif taburu depolarında saklanacaktı. (Md. - 9)

Kuvve-i nizamiyenin çoğaltılmasını gerektirecek bir hâl ve sebep zuhur ettiğinde o sene ihtiyata ayrılacaklara izin verilmeyecekti. Ayrıca ihtiyatlık süresini memleketlerinde geçirenler de celp edilecekti. Şayet mahallî asayiş nedeniyle asker gerekirse, o zaman sadece ihtiyatların piyade sınıfı silâh altına çağırılacaktı. (Md. - 11)

İhtiyatlık süresini bitirenler redif subayına gidip ihtiyat tezkerelerini ibraz ederek redif tezkerelerini alacaktı. (Md. - 14)

Fazladan silâh altında tutulanların, muvazzaflıkta geçirdikleri fazla sürelerinin tümü, rediflikteki hizmetlerinden düşülecekti. (Md. - 17)

Redifliğin ilk üç senesi mukaddem ve sonraki üç senesi de tali sayılacaktı. (Md. - 17)

Redif iken malûl olanlar eğitime tâbi tutulmayacak, geriye kalanlar her yılda bir ay olmak üzere talimle yükümlü olacaktı. (Md. - 18)

Rediflik süresini bitirenlerle terk-i tezkere ederek 12 sene nizamiyede kalanlara artık rediflik yaptırılmayacak bunlara müstahfaz faz tezkeresi verilecek ve direkt müstahfaz sınıfına naklolunacaktı. (Md. - 22)

Yapılan bu çok önemli ve köklü askerî düzenlemelerden sonra sıra, bu düzenlemelere uygun olarak yeni bir kura kanununun hazırlanmasına, daha doğrusu 1846 Kura Kanunu'nun güncelleştirilmesi işine geliyordu. Bu nedenle yeni bir askeralma kanununun çıkarılması için yapılan çalışmalar 5 Zilhicce 1286 (8 Mart 1870) tarihinde tamamlanarak "Tensikat-ı Cedide-i Askeriyeye Tenvîkan Tanzim Olunan Kura Kanunname-i Hümayûn"¹⁴ adı ile yeni ve Osmanlı tarihinin ikinci kura kanunu olarak padişah tarafından da onaylanarak yürürlüğe girdi.

¹⁴ *Düstür-ı Askerî, Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye-i Şanane Matbaası 1287 (1870), s. 16-53.*

2. 1286 (1870) Tarihli Kura Kanunu

1869 askerî düzenlemeleri doğrultusunda hazırlanarak 5 Zilhicce 1286 (8 Mart 1870) tarihinde yayınlanarak yürürlüğe giren bu kura kanunu yedi fasıl ve bir hatimeden oluşmuştur :

- Birinci fasıl, kuranın genel hükümlerini,
- İkinci fasıl, askerlik hizmetinden istisnayı gerektiren sebepler ve özürleri,
- Üçüncü fasıl, kuradan firar edenlerle, hile ile askerden kurtulmak düşüncesinde olanlar hakkında yapılacak muameleleri,
- Dördüncü fasıl, kuranın yapılaş şeklini,
- Beşinci fasıl, kuradan sonra icra edilecek işlemleri,
- Altıncı fasıl, gönüllü olarak asker olabilmenin şartlarını,
- Yedinci fasıl, bedel verecek ve bedel alınacak kimseler hakkındaki şartları kapsamaktadır.
- Hatime kısmında ise, bundan önce yayınlanan kura kanununun (1846) Kura Kanunu) bütün hükümlerinin feshedildiği ve bu kanunun Mart 1870 tarihinden itibaren yürürlüğe gireceği, kanun hükümlerine uymayanların şiddetle cezalandırılacağı belirtilmektedir.

Bu kanunla da eskiden beri devam edip geldiği gibi, yine Osmanlı topraklarında yaşayan bütün Müslümanlar tekrar askerlik yükümlülüğü altına alınmışlardır. (Md. - 1) Askerlik hizmeti 1869 askerî düzenlemelerinde belirtildiği gibi nizamiye, redif ve müstahfaz olarak üçe ayrılacaktı.¹⁵ Nizamiye askeri, kura ile silâh altına alınacak erler ile ve gönüllü olarak askere gitmek isteyenler olmak üzere iki yol ile temin edilecekti. (Md. - 2 - 3)

Osmanlı Devleti askeralma yönünden 6 ordu bölgesine ayrılacak, askerlik yaşı 20 - 25 yaş arası olacaktı. (Md. - 4 - 5)

Kura Ruz-ı Hızır da çekilecek, her redif tabur dairesi aynı zamanda bir kura dairesi kabul edilecekti. Kuranın mülkiye memuru, aynı zamanda kura meclisinin tabîî başkanı olacak, (Md. - 6 - 7) redif miralayları da kuranın, kanuna uygun olarak yapılip yapılmadığını kontrol ve tahkikle yükümlü bulunacaklardı. (Md. - 9)

¹⁵ 1846 Kura Kanunu'yla, yerine adam göndermek usulü (bedel-i şahsî) ile askerlikten muafiyet imkânı tanınmıştı. Ancak bu uygulama daha sonra biraz daha genişletilerek, 1870 tarihinde çıkan Kura Kanunu'yla, "bedel-i nakdî" denilen yeni bir usul daha getirildi. Bu usulle 15 000 kuruş verenler askerlikten istisna olurlardı.

Kura memuru ve redif zabitanı, kurası olan kazaya gidip kazanın mülkiye memurunun marifetiyle kura dahilindeki köy ve kasabalarda 20 - 25 yaşları arasında kaç kişi varsa tespit etmekle yükümlü olacaktı. (Md. - 15)

Kura günü gelenlere önce padişahın kura ile ilgili emri okunacak, daha sonra ise istisna ve sakat olanlar ayrılacak ve bunların niçin istisna oldukları yazılacaktı. (Md. - 16) Askerlikten istisnayı gerektiren sebepler ise şu şekilde tespit edilmişti. :

- Mevali-i kiram, şer-i hakimler ve daima ilim tahsiliyle meşgul olan dersiâm hocalar, askerlik yaşında bile olsalar askerlikten muaf tutulacaktı.
- Bunların dışında, bütün mülkî memurlar ve kâtipler ya bizzat veya bedel karşılığı, askerlikten istisna olacaktı. (Md. - 17)
- Padişahın hizmetinde çalışanlar, Musika-i Hümayun'da görevliler, saray hizmetçileri istisna tutulacaktı. Bu görevden çıktıkları takdirde askerlik yükümlülüğüne gireceklerdi. (Md.-18)
- Cami ve mescitlerin aslî imamı, medrese talebelerinden imtihanı kazananlar, tekkesi faaliyette olan tarikat şeyhleri, kura sırasında mekteb-i fûnun-ı tıbbiyede tahsilde olanlarla, doktorlar, askerliğe yaramayacak derecede sakat veya malûl olanlar, iyileşmesi imkânsız bir hastalığa yakalanmış olanlar daimî olarak askerlikten istisna tutulacaktı. (Md.- 19 - 24)

Bunların dışında bir de geçici olarak askerlikten istisna olanlar vardı ki bunlar da;

- Yetmiş yaşından büyük veya iş yapamayacak durumda olanlarla, dul ve yaşlıların bir oğlu askerde ise evdeki kalan tek oğlu,
- Birden fazla çocuğu askerde ölenlerin geriye kalan bir çocuğu,
- Müstakil hane sahibi olup da askere gittiği takdirde bakacak kimsesi olmayanlar,
- İki veya daha fazla oğluna birden kura isabet edenlerden, sadece biri askere alınmayacaktı. (Md. - 25 - 33)

Kuraya katılmayanlar, istisna şartlarına haiz olsalar bile, hiç bir zaman askerlikten istisna olamayacaktı. (Md. - 35) Bunlara mutlaka askerlik yaptırılacaktı.

Kura sırasında firar edip kuraya katılmayanlar ile, saklı kalmış ve kendisini gizleyenler özürleri bile olsa, askerlikten muaf olamayacaktı. (Md. - 36 - 37)

Kendisini askerliğe elverişsiz hâle getirenlerin de sakatlıklarına bakılmayacak, mutlaka askere alınacaklardı. (Md. - 38)

Asker firarîlerini saklayanlara, veya kaçmalarına yardımcı olanlara, üç aydan fazla olmak üzere hapis veya sürgün cezası verilecek ve ayrıca, bir Osmanlı altını da ceza-i nakdî olarak ödeyeceklerdi. (Md. - 39)

Kuraya katılanlar toplanıp istisna olanlar ayrıldıktan sonra, geriye kalanlara kura çektirilecekti. 26 yaşına kadar, her sene kuraya katıldığı hâlde kurada ismi çıkmayanlar, redif sınıfına naklolun-acaktı. Daimî olarak istisna şartlarına haiz olanlar redif sınıfına da alınmayacaklardı. (Md.- 43)

Kuradan sonra ise; kuraya katılıp kurada ismi çıkanlara 20 gün izin verilecekti. 20 gün sonra tekrar kura merkezine kendiliğinden gelerek toplanacaklardı. 20 nci günün sonunda kura merkezine gelmeyenler firar sayılacaklardı. (Md. - 44)

Toplanan kura erleri tespit edildikten sonra gidecekleri yere göre, beş saati bir konak sayılmak üzere kendilerine tayinat verilecekti. Altı konakta bir istirahat verilecek, ayrıca günlük 60 para harcırah tahsis edilerek bir sevk memuru nezareti altında sevk edileceklerdi. (Md. - 53 - 54)

Gönüllü askerlik hususuna gelince;

1870 Kanunu'nda da gönüllü askerlik kabul edilmesine rağmen bununla ilgili olarak bazı şartlar ileri sürülmüştür. Bunlar;

1. Bulaşıcı bir hastalığı olmayacak ve askerlik yapabilecek kadar sıhhatte bulunacaktı.

2. 18 yaşından küçük 40 yaşından büyük olmayacaktı.

3. Tersane-i âmire memleketlerinden olmayacaktı.

4. Kötü tanınmayacak ve adî suçlu olmayacaktı.

5. Nizamiye süresi olan 6 sene askerlik hizmetinin tümünü yapmayı kabul edecekti. (Md. - 67)

Bunun dışında herkes ancak kendi ordu bölgesinde gönüllü yazılabilecek ve istediği alay veya tabura kaydolabilecekti. Muvazaflık ve rediflik hizmetini bitirenler tekrar gönüllü yazılabileceklerdi. Askerlik görevinden istisna bölgeler ahalisinden olanlar ise, istedikleri ordu bölgesinde veya deniz kuvvetlerinde askerlik yapabileceklerdi. (Md. - 68)

Kanunun bedel ile ilgili kısmına gelince;

Askerlikle yükümlü olup ismine kura çıkanlar, bedel karşılığı bu hizmetten istisna olabiliyorlardı. Ancak bedel verecek olanlar bağ, bahçe ve sair çift levazımâtını satmadan bedelini temin edebilecek kadar zengin olacaktı. Bedel ödeyecek olanlarda ayrıca şu şartlar aranmaktaydı.

1. Askerlik yapmaya elverişli olacak ve ayrıca ismine kura isabet etmiş olacaktı.

2. Daha önce askerlik yönünden çürüğe çıkmamış olacaktı.

3. Bedel-i şahsî bulamayanlar yerlerine meskûkat-ı haliseden 15000 kuruş bedel-i nakdî vermek zorunda olacaktı. (Md. -70)¹⁶

Bedel olanların bedel paraları kendilerine ödenmeyecek kefalet-i nakdiye makamında olmak üzere alay veya tabur sandıklarında saklanacaktı. (Md. - 74)

Ücretsiz bedel olanlar firar ederler ise, bu sefer bedel sahibi kendisi gelip askerlik yapacaktı. (Md. - 75)

Askerler nizamiye hizmetinin istedikleri senesinde bedel verebileceklerdi. Bunların nizamiyede geçen hizmetleri redifletteki hizmetlerinden düşülecekti.

C. 1886 ASKERALMA KANUNU

1870 Kura Kanunu şüphesiz 1846 Kanunu'nun biraz daha geliştirilmiş şekliydi.¹⁷ Ne var ki bu kanunla da Hristiyanlar askerlik mükellefiyetinin dışında tutuluyor ve askerlik, Müslümanlar için bir külfet olmaya devam ediyordu.

Kanun-ı Esasî'nin on yedinci maddesinde "Osmanlıların bütünü, kanun önünde din ve mezhep işlerinin dışında memleketin hak ve vazifelerinde eşittirler"¹⁸ denilmekteydi. Bu da doğal olarak Osmanlı Devlet adamlarını, Hristiyanların askerliği konusunda düşündürüyordu. Her ne kadar Hristiyanlardan "bedel-i askerî"¹⁹ adı ile bir vergi alınıyorsa da aslında bu bir nevi eskiden alınan haraçtan başka bir şey değildi.

¹⁶ 1846 Kura Kanunu'yla, yerine adam göndermek usulü (bedel-i şahsî) ile askerlikten muafiyet imkânı tanınmıştı. Ancak bu uygulama daha sonra biraz daha genişletilerek, 1870 tarihinde çıkan Kura Kanunu'yla, "bedel-i nakdî" denilen yeni bir usul daha getirildi. Bu usulle 15 000 kuruş verenler askerlikten istisna olurlardı.

¹⁷ Cannon; Aynı bildiri,

¹⁸ Turhan Erdem; Anayasalar ve Seçim Kanunları 1876 - 1892, İstanbul Çeltüt Matbaası, 1982, s.4.

¹⁹ Geniş bilgi için bkz. Sıddık Sami Onar, "Bedel-i Askerî", "Bedel-i Nakdî". İslâm Ansiklopedisi, c.2. İstanbul. Milli Eğitim Basım Evi, 1950, s.439-440.

Nitekim 1877 - 1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda asker darlığı başgöstermiş ve bu nedenle gayri Müslimlerin askerlik meselesi tekrar gündeme gelmişti. Meclis-i Mebusan'ın 2 Haziran 1877 tarihli toplantısında bu konu ile ilgili ciddi tartışmalar çıkmıştı.²⁰ Ancak Hristiyan cemaatlerin itirazlarına Türklerin onlara olan güvensizlikleri de eklenince bu iş tekrar ertelenmişti.

Yürürlükteki askeralma kanununun uygulanmasıyla 1877 - 1878 Osmanlı - Rus Harbi'ne gidildiği günlerde Osmanlı Devleti redif, müstahfaz ve nizamî olmak üzere toplam 800 000 asker toplayabilmişti.²¹

Bundan sonraki senelerde ise 1880 - 1881 yıllarında yeni bazı düzenlemelerle devletin daimî ordusu 168 070'i nizamiye askeri olmak üzere toplam 302 268'e, sefer gücü ise 1 000 000 kişiye çıkarılabiliyordu.²²

Bütün bu düzenlemelerin amacı şüphesiz Osmanlı ordusunu yeterli hâle getirmek ve özellikle de kuzeyden gelecek bir tehlikeye karşı Osmanlı ülkesini savunabilmektir. Ne var ki 1870 Kura Kanunu'na göre 5 yıl üst üste kurada ismi çıkmayanlar, 26 yaşını da geçirdiklerinden "yaş haddi tecavüzü" terimiyle askerlikten muaf olurlar ve redif sınıfına alınırlardı.²³ Bu durum ise hem bir gencin muvazzaflık hizmetine alınıp alınmayacağını 5 yıl süre ile kuşku halinde bırakıyor hem de yaş haddi tecavüzü sayılanlar eğitim görmeksizin redif sınıflarına aktarılıyorlardı. Bunlar, seferde silâh altına alındıklarında da, orduda erlerin bir kısmı askerî eğitim ve öğretimden yoksun kişiler oluyorlardı. Ayrıca yine Müslüman olup da askerlik yapmayan bazı Çerkez kabileleriyle doğudaki aşiretler de askerlik konusunda bir problem olarak kalıyorlardı. Bütün bu nedenlerle askeralma sisteminde geniş çapta değişiklikler getiren

²⁰ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c.VIII, Ankara, TTK Basım Evi, 1962, s.361-363.

²¹ Konuyla ilgili olarak Meclis-i Mebusan'ın bu dönemdeki toplantılarında yapılan tartışmalar ve konuşmalar hakkında geniş bilgi için bkz. Hakki Tank Us, *Zabit Cerideleri (1293-1877)*, c.I, İstanbul, 1939.

²² Engelhardt, s.351.

²³ Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi, Barış Faaliyetleri, Kuvve Defterleri, Arşiv No : 1 - 5, D. 456, Göz 3, Kıs. 353, Dos. 97, Fih. 1.

²⁴ 1870 Kura Kanunu'nun 5 nci maddesinde askerlik yaşının 20 ile 25 yaşları arası olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla her sene kuraya katıldığı hâlde 25 yaşına kadar kendisine kura isabet etmeyenler kanun gereği muvazzaf askerlik hizmetini yapmadan direkt olarak rediflik hizmetine geçerlerdi.

"Asakir-i Şahanenin Tertibat-ı Müteyemmene-i Cedideye Tevfikan Suret-i Ahzini Mübeyyin Kanunname-i Hümayûn" adı ile bir askeralma kanunu hazırlanıp padişah tarafından uygun görüldükten sonra yayınlanarak yürürlüğe girdi ve 1870 tarihli Kura Kanunu bu kanunun çıkmasıyla feshedildi.²⁴

Bu kanunun yayınlandığı yıl olan 1886 senesinde Osmanlı ordusunda 231 990 nizamiye eri silâh altında görev yapmaktaydı. Zaptiye, tophane ve bahriye erleri de buna katıldığına bu miktar 308 517 kişiye çıkmakta idi.²⁵

Yukarıda adı geçen kanun, günün şartlarına uygun olarak hazırlanmış olup, birçok askerî konuya geniş açıklamalar getirmektedir. Kanun sekiz fasıl ile bir hatimeden oluşmaktadır :

- Birinci fasıl, askeralma ile ilgili genel konuları,
- İkinci fasıl, askeralma daireleri ile ilgili konuları,
- Üçüncü fasıl, askerlikten istisna şartları özürlerini,
- Dördüncü fasıl, firariler ile askerlik hizmetinden kurtulmak isteyenler hakkında yapılacak muameleleri,
- Beşinci fasıl, muayene ve kura işlemlerinin ne şekilde yapılacağını,
- Altıncı fasıl, kuradan sonra yapılacak işlemlerle ilgili konuları,
- Yedinci fasıl, gönüllü askerlik ve şartlarını,
- Sekizinci fasıl, bedelli askerliğin ne şekilde yerine getirileceğini, içermektedir.
- Hatime kısmında ise bundan önceki kura kanununun (1870 Kura Kanunu) feshedildiğini ve yerine bu kanunun geçerli olduğunu belirtilmektedir.

²⁴ 1886 Askeralma Kanunu'nun hatimesinde "1870 Kura Kanunu'nun bu tarihten itibaren feshedildiği belirtilmektedir. (Düstür, Birinci Tertib, c.V, Ankara, Başvekkâle Matbaası, 1937, s.695.)

²⁵ ATASE Arşivi; Başş Faaliyetleri Kuvve Defterleri, Arşiv No : 1 - 5, D.450, Göz 4, Dos. 40, Kıs.196

Genel Konular

26 Muharrem 1304, 13 Teşrin-i evvel 1302 (1886) tarihli Askeratma Kanunu'nda, nizamiye askerinin alınması ile ilgili genel hükümler şöyle sıralanabilir :

Eskiden beri devam edip geldiği gibi İstanbul ve bilad-ı selase²⁶ halkı askerlik mükellefiyetinin dışında tutulacaktı. Eskiden muaf olan göçmen ve Çerkez kabileleri bu kanunun yayınlanmasıyla birlikte askerlik mükellefiyeti altına alınacaklardı. (Md. - 1) Askerlik hizmeti eskiden olduğu gibi 20 yaşından itibaren başlayacak, 20 yaşına giren her erkek Müslüman kişi askerlik yükümlülüğüne girmiş olacaktı. (Md. - 2) Bu yükümlülük 40 yaşına kadar devam edecekti. (Md. - 4) Askerlik üç döneme ayrılmış olup (toplam 20 yıl), bunlar sırasıyla nizâmîye, redif ve müstahfazlık dönemleri olacaktı. (Md. - 3) Nizamî askerlik hizmeti silâh altına girildiği günden itibaren başlayıp altıncı yılın sonunda sona erecekti. (Md. - 5) 20 yıllık askerlik hizmetinin ilk 6 yılı nizamiyede yani muvazzaf olup, silâh altında, onu takip eden 6 yıl rediflik hizmetinde, ondan sonraki 8 yıl ise müstahfazlıkta geçecekti. (Md. - 4) Donanmanın gemilerinde armacılık, topçuluk, ateşçilik ve güverte gibi görevlerde bulunanlar ile bahriye sanayi alaylarındaki askerlerin nizamiye askerlik süreleri 8 yıl, rediflik süreleri ise 4 yıl olmak üzere toplam 12 yıl olarak kabul edilmiş; bunlar müstahfazlık sınıfından muaf tutulacaklardı. (Md. - 5) Yine bunlardan kimsesizliği nedeniyle, üç yılını doldurmadan donanma hizmetinden alınıp memleketine gönderilenler hakkında, kara ordusunda uygulanan muamelelerin aynısı uygulanacaktı. (Md. - 6)

Henüz, askerlik çağına varmadan ticaret, zanaat veya başka nedenlerle kendi memleketinden başka yerlere giden ve kura mevsiminde orada bulunanlar, o yerlerdeki askerlik şubelerine başvurarak, tezkere-i Osmaniye'lerini göstererek ne işle meşgul olduklarını ve ikametgâhlarını göstermek suretiyle, kaydolmaya mecbur olacaklardı.

Askerlik mükellefiyeti çağına girdiklerinde ise, bunların kayıtlarını yapan askerlik şubeleri künye ve mahallî ikametgâhlarını, bağlı oldukları dairelere kura mevsiminden en az bir ay önceden bildirecek, onlar hakkında gıyaben kura çekilecekti. Şayet bulundukları

²⁶ Özellikle askeratma kanunlarının yayınlandığı dönemlerde, Osmanlı İmparatorluğu'nda "İstanbul ve Bilad-ı Selase" denildiği zaman, surlar içinde kalan asıl İstanbul şehri ile, ona bağlı üç kadılık olan Galata, Eyüp, Üsküdar kadılıkları anlaşılırmaktaydı. Ancak bu konu, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı'na yayınlanan Silahlı Kuvvetler Tarihi ve Balkan Harbi serilerinde bir yanlış sonucu Mekke, Medine, Kudüs şehirleri olarak değerlendirilmişlerdir. (Bkz. Balkan Harbi (1912-1913); c.I, s.82)

yerlerden kendileri hakkında herhangi bir bilgi gelmemişse o zaman, genellikle askerlik şubelerinde bunların velileri veya başka sorumlular tarafından verilen bilgiler üzerine giyaplarında kuraları çekilecekti. (Md. - 7)

Her redif taburu bölgesinde askerlik çağına girmiş erler iki kısma ayrılacak ve birinci kısım hiçbir istisnadan yararlanmayan ve kafî (K) tabir olunanlar, ikinci kısım ise görünen malûliyetleri veya kimsesizlikleri nedeniyle daimî ve geçici bir şekilde istisna olanlarda olacaktır. Bunlardan kimsesi olmayanlar herhangi bir nedenle geçici olarak istisna olanların bu nedenleri ortadan kalkınca, askere gitmek zorunda olacaklardı. (Md. - 8) Birinci kısımda olanlar da iki kısma ayrılacaktı. Bunlar, tertib-i evvel kurası çekenler ile, tertib-i sani kurasını çekenler olacaktır. Tertib-i evvel kurası çekenler 6 yıllık bir süreyi silâh altında geçirmek zorunda olacaklardı. Fakat tertib-i sani kurasını çekenler, 6 ile 9 ay arasında fiilî olarak silâh altında bulunduktan sonra salıverileceklerdi. Bunlar memleketleri dahilinde askerî talimleri öğrenmek zorunda olup, tertib-i evvellerle ihtiyat durumunda olacaklardı. Bunlar kendi tertipleri olan tertib-i evvellerle birlikte ihtiyata geçeceklerdi. (Md. -8)

Numara çekildiği sırada tertib-i evvel numarası çektiği hâlde herhangi bir mazereti nedeniyle kura çekiminden bir sonraki seneye ertelenenlere efrad-ı mezune (izinli efrat), numara çekmeye gelmeyen veya firar edenlere efrad-ı meczure adı verilecekti ki bunlar, hemen silâh altına alınacaklardı. Kuraya gelip katılmayan ve firar edenler yakalandıklarında hemen birliklerine gönderilecekti. (Md. - 9) Her kura yılında her tabura tanınan acemi er kontenjanını tamamlamak için öncelikle, bir önceki yılın meczure erleri, ikinci derecede tertib-i evvel numarası çektiği hâlde geçerli mazeretleri nedenlerinden dolayı bir sonraki seneye ertelenenlerden, üçüncü derecede, o yılın tertib-i evvellerinden ile dördüncü derecede ise efrad-ı mevkufelerden celp edilecekti. (Md. - 10)

Askeralma Daireleri

Askeralma Kanunu'nun da Osmanlı Devleti'nin asker alma işlemi için altı ordu bölgesine ayrıldığı, her ordu dairesinin dört fırka, iki tugay, her tugayın iki alay, her alayın dört tabur, her taburun da dört bölük bölgesine ayrıldığı belirtilmiştir. (Md. - 11 - 12)

Kanunda askeralma işlemlerinin kolay ve adil yürütülmesini sağlamak için, her liva dairesinde bir asker alma şubesinin teşkil edileceği belirtilmiş, ayrıca ordu merkezlerinde de birer yoklama heyetinin bulunacağı hükme bağlanmıştır. (Md. - 13) Askeralma kalemleri redif mirlivalarının başkanlığında livaya bağlı alaylardan birer kâtip, redif başçavuşu ile birer nizamî başçavuştan meydana gelirken, askeralma şubeleri ise redif taburu binbaşısının başkanlığında olmak üzere taburun kâtibi ve redif başçavuşundan oluşacaktı. (Md. - 14) Her redif mirlivası ile redif binbaşısı kendi liva ve taburunun askerlik işlerinden dolayı üstlerine karşı sorumlu ve görevlerini hüsnüniyet ile ifaya mecbur olacaklardı. (Md. - 15) Her redif tabur dairesi bir askeralma şubesi olarak kabul edilmiş, tabur dairesinde görevli bulunan en yüksek rütbeli memur ve tanınmış kişilerden mükemmel bir askeralma meclisinin meydana getirilmesi ile gayri kanunî işlerin olmaması için tedbirler alınması hükme bağlanmıştır. (Md. - 16)

Her bir ordu bölgesinde lâzım olan nizamiye er ihtiyacı, o ordu bölgesindeki askerlik çağındaki tertiplerden alınacaktı. Fazla olan erler 7 nci Kolordu, Yemen ve Hicaz'daki eksik er ihtiyacını tamamlamak için gönderilecek, Girit Adası ve Trablusgarb'taki daimî askerî kuvvetleri için de Birinci, İkinci ve Beşinci Ordu dairelerinden geçici olarak er alınması şeklinde bir düzenlemeye gidilecekti. Trablusgarb'taki ahaliden toplanan erler yetmediği takdirde öbür bölgelerden buraya takviye erler alınacaktı. (Md. - 17) Yine her bir ordu bölgesindeki kala-i hakaniye için lâzım topçu erlerin kendi bölgelerinden temin edilmesi, Akdeniz ve Karadeniz boğazlarıyla Ege adalarındaki kaleler ve Tophane-i Amire ihtiyat alayı için de özellikle Birinci ve İkinci Ordu dairelerinden er temin edilmesi istenirken ayrıca, boğazlar için ayrılacak olan erlerin güçlü, kuvvetli olmalarına dikkat edilecekti. (Md. - 18) Sanayi alanlarının er ihtiyacı 1, 2, 3, 4, 5 ve 6 ncı Ordu bölgelerinden sağlanacaktı. (Md. - 19)

Deniz kuvvetleri için lâzım olan erlerin kıyı bölgelerinden temin edilmesi hususu özellikle vurgulanmıştır. Kıyı bölgelerinden toplanan erlerin deniz kuvvetlerinin ihtiyacından fazla olması hâlinde, ihtiyaç fazlası erler kara kuvvetlerine aktarılacaktı. Kıyı bölgelerinden toplanıp kara kuvvetlerine aktarılan ve topçu süvarisine ayrılan erlerin, ata binebilen erlerden olmasına dikkat edilecekti. (Md.-19-20)

Askerlikten İstisna Edilenler

Gerek 1846 gerekse 1870 Kura Kanunlarında bir kısım özel durumları olan kişiler, askerlik hizmetinden daimî veya geçici olarak muaf tutulmuşlardı. Bu durum 1886 yılında yayınlanan askeralma Kanunu'nda da devam etmiştir. Kanun gereği padişahın özel emriyle askerlik hizmetinden muaf olmak mümkündü. (Md. - 21) Padişahın bu özel emri ile istisna edilenlerin dışında Harem-i Şerif'in beratlı hademe ve görevlileri, İslâm Peygamberi Hazret-i Muhammed ile diğer bütün peygamberlerin türbedarlarından beratlı olanları askerlik hizmetinin dışında tutulacaklardı.²⁷ Bu kanunda da İstanbul halkı ile bilad-ı selase ahalisi askerlikten muaf edilecekti. (Md. - 22)

Bunların dışında yirmi beş yaşından az olan kayıtlı Saye Ocağı mensupları ile yüksek rütbeli kadılar görevli şer'i hâkimler, dersiamlar, imtihan sonucu İstanbul içinde görev yapmaya hak kazanan ilmiye mensupları, tekkesi mamur olan tarikat şeyhi ile camilerde bizzat asli olarak görev yapan imam ve hatipler de askerlik hizmetinden istisna edileceklerdi. (Md. - 23 - 24) Yine askerlik çağına yani 20 yaşından evvel kadı yetiştiren okul olan Mekteb-i Nuvvab'ta tahsilini bitirip diploma alanlar askerlik hizmetinden muaf tutulacaklardı. (Md. - 25)

Bizzat padişahın hizmetinde bulunanlar da askerlik hizmetinden istisna edileceklerdi. Padişahın şahsî hizmeti dışında sarayın diğer kısımlarında görevli olup da Hazine-i Hassa'da isimleri kayıtlı olanlar askerlik çağına girdikleri tarihten itibaren toplam 14 yıl olan nizamiye ve redif hizmeti süresince aynı görevleri devam ettiği takdirde muaf olacaklardı. (Md. - 25 - 26) Fakat sarayda geçici görevle çalışan kişiler bu muafiyetin dışında tutulacaklardı.

Muzika-i Hümayun'da da görevli bulunanlar görevleri devam ettikçe askere alınmayacaklardı. Bunların dışında bütün yüksekokul öğrencileri, tıbbiye, veteriner ve mühendislik okullarında tahsilde bulunan taşralı talebeler askerlik çağına girdiklerinde kura çekmek zorunda olacaklardı. Bunlardan tertib-i evvel numarası çekenler mezune (izinli)ler arasına kaydolunacaktı. Bunlardan tahsillerini bitirdikten sonra devlet işlerinde görev alanlar ile, devletin resmî okullarında kalanlar askerlik hizmetinden istisna edileceklerdi. (Md. -

²⁷ Türk Silâhlı Kuvvetler Tarih; c. III, kısım 5, sayfa 150'de; askerlik mükellefiyetinden istisna olanlar anlatılırken, "İmam-ı Azam-ı türbedarlarının askerlik hizmetinden muaf oldukları" belirtilmektedir. Ancak incelememiz sırasında adı geçen eserlerde bu konuda yanlışye düşüldüğü görülmüştür.

1886 Askeralma Kanunu'nun 22 nci maddesinde "Enbiya-i izâm türbedarlarının" askerlik hizmetinden istisna oldukları belirtilmek suretiyle peygamberlerin türbedarlarının bu hizmetten muaf oldukları belirtilmiştir. (Bkz. Düstür, Birinci Tertib c.V, Ankara, Başvekelet Matbaası, 1937, s.662).

28) Yalnız tıp ve veterinerlik okullarında okuyup da doktorluk, eczacılık, cerrahlık, veterinerlik diploması alanlar olağanüstü durumlarda veya gerektiğinde askeriyenin sıhhi işlerinde görevlendirilmek üzere alınabilecekti. (Md. - 29)

Askerlikten istisna olan bölgelerde doğup da askerlik mükellefiyeti altındaki bölgelere gidenler doğum yerlerindeki askerlik muafiyeti devam ettikçe onlar da muaf olacaklardı. (Md. - 30) Yalnız bunların yerleştikleri yeni memleketlerinde doğan çocukları herhangi bir istisnadan yararlanamayacak yerli halk gibi muamele görecektelerdi. (Md. - 31)

Yabancı bir devletin tabiyetinde olup da Osmanlı ülkesinin askerlik mükellefiyeti altındaki herhangi bir yerinde yerleşenlerin çocukları ecnabi tabiyetini taşıdıkça muaf tutulacaklar yalnız İranlılar bu muafiyetten yararlanamayacaktı. (Md. - 32)

Yatılı olarak medreselerde okuyan talebeler askerlik çağına girdiklerinde kuraları çekiliyorsa da o yıl belirlenen derslerden imtihan edildikten sonra askerlikleri tecil edilebilecekti. Altı yıl üst üste imtihanlarda başarı gösterenler nizamiye sınıfını yapmadan yani silâh altına girmeden redef sınıfına nakledileceklerdi. Bunlardan mazeretleri nedenleriyle kura tarihinde kuraya katılamayanlar kura tarihinden itibaren dokuz ay içinde müracaat ederek imtihan isteminde bulunabileceklerdi. Askerlik yaşı olarak belirlenen 20 yaşından sonra herhangi bir medreseye girenlerin istisna durumları söz konusu olmayacaktı. (Md. - 33)

Medrese talebelerinin altı yıl üst üste imtihana davet edilmeleri onların medreselerde kesintisiz okuma şartlarına bağlanacaktı. Medreseleri terk edenler bilahere imtihana alınmayıp direkt olarak askere gönderileceklerdi. (Md. - 36) Altı yıl boyunca imtihana çağrıldıkları hâlde, medreselerde okudukları için askere alınmayanların redif hizmetine geçecekleri yukarıda belirtilmişti. Fakat redif hizmetine alındıkları tarihte, hâlâ medreselerde okumaya devam eden talebeler, mensup oldukları redif taburları silâh altına alınsa dahi bunlar çağrılmayacaklardı. (Md. - 37)

Askerliğe yaramayacak kadar sakat ve malûl olanlar askerlik hizmetinin dışında tutulacaklardır. Bunlardan iki gözü kör, kolsuz, çolak, ayaklarından biri olmayan, ileri derecede topal, dilsiz ve uzun sürede tedavisi mümkün olmayan bir bulaşıcı hastalık taşıyanlar, bir kereye mahsus kura vaktinde kura meclisine çağrılarak durumları göz

ile görüldükten ve defterlere gerekli kayıtlar düşüldükten sonra ellerine askerlikten ihraç olduklarına dair "Askerlikten İhraç Belgesi" verilerek gönderilecek. Bunlar bir daha kuraya çağrılmayacaklardı. (Md. - 38) Zahirî bir hastalığı görülmeyip de askerlik yapamayacak kadar bünyesi zayıf görünenler kuradan sonra liva merkezlerine gönderilecekti. Burada en az iki askerî doktorun olumsuz raporu neticesinde bir sonraki yıl tekrar kuraya çağrılmak üzere serbest bırakılacaklardı. Bunların durumlarının devam edip etmediği her sene doktor raporuyla tespit edilecekti. İyileştikleri takdirde askere alınacaklardı. Fakat altı yıl boyunca doktor raporuyla askere gidemeyeceği ve askere elverişli olmadığı kesinlik kazananlar, redif sınıfına nakledilerek nizamî askerlik hizmetinden istisna edileceklerdi. (Md. - 39)

Yetmiş yaşını geçen veya yetmiş yaşına varmadan sakat ve güçsüz duruma düşenlerden, askerlik çağında bir oğlu olup da kendisine bakacak başka kimsesi olmayanların, o kura yılında askere gidecek çocuğunun tecili yapılırdı. Bu durum altı yıl üst üste devam ederse bunlar da redif sınıfına nakledileceklerdi. (Md. - 40) Bir adamın veya dul bir kadının bir oğlu askerde, ise askerdeki oğlu dönünceye kadar askerlik yaşındaki diğer oğlu silâh altına alınmayacaktı. (Md. - 41) Yine herhangi bir adamın veya dul bir kadının askerlik çağına gelmiş oğlundan başka kendisine bakacak, geçimini temin edecek bir kimsesi yoksa, onların da askerlik çağındaki çocuğu bu durum devam ettiği müddetçe askere alınmayacaktı. (Md. - 42) Bir kimsenin birden fazla çocuğu askerde ölmüşse, bu gibilerin kendi geçimlerini sağlayacak ve kendilerine bakacak kimseleri olsa bile askerlik çağındaki çocuğunun askerliği ertelenecekti. (Md. - 43)

Müstakil bir hane sahibi olup da evini askerlik süresince teslim edecek kimsesi olmayanlar ile yetimlere bakmak durumunda olanlar da geçici olarak askere alınmayacaklardı. Bu durumları devam ettikçe istisna edileceklerdi. (Md. - 44) Aynı evin geçimi ile mükellef iki kişiden ikisi de askerlik çağına gelmiş ve ikisine de tertib-i evvel numarası çıkmış olanlardan numarası önce olanlar o yıl askere alınacak diğeri alınmayacaktı. (Md. - 46) İki'den fazla çocuğu olup da aynı yıl hepsine birden tertib-i evvel numarası çıkmış ise, babaları bunlardan hangisini isterse o yıl bırakabilecek, diğerleri askere gönderilecekti. (Md. - 47) Bir adamın veya bir kadının iki oğlundan biri talebe ise ve kurada tertib-i sani numarası çekmiş ise ve imtihan

neticesinde de başarılı olmuşsa, talebe olmayan diğer oğlu ile becayış yaptırmayı mümkün olmayacaktı. Yalnız talebe olan oğlu imtihanı kaybedecekse, o zaman iki oğlu arasında becayış isteğinde bulunabilecekti. (Md. -48)

Hane ve ikametgâhları Osmanlı ülkesinde olup da kendileri yabancı ülkelerde bulunanlar da askerlik mükellefiyetini yerine getirecekti. (Md. - 50) Devletin koyduğu kurallar dışında başka bir devletin tabiyetine geçtiğini pasaportla iddia edenler, Osmanlı vatandaşları sayılacak ve askeralma kurallarından hiçbir şekilde muaf olmayacaklardı. (Md. - 51) Vekâleten imamlık ve hatiplik hizmetini yürütenler, askerlik yükümlülüğünü yerine getirmek zorundaydılar. Tarikat şeyhleri, cami ve mescit imamlarından önceleri istisna iken durumları sonradan değişenler de askerlik yapmayacaklardı. (Md.-53) Babasının yerine imamet ve hitabete sahip olmak için mahallî hükûmetten beratlarını almayanlar ilk kura senesi için izinli sayılıp "efrad-ı mezune" olarak kaydolunacak, bir sonraki sene yine mahallî hükûmetten beratını alamaz ise silâh altına alınacaktı. (Md. - 54) İmamet ve hatipliklerini satarak bir başkasına devredenler durumuna uygun olarak nizamiye redif ve müstahfaz sınıflarından birine kaydedilecekti. (Md. - 56) Askerlik hizmeti şerefli ve kutsal bir meslek sayıldığından, yüz kızartıcı bir suç işleyip bu nedenle ceza almış olanlar da bu hizmetin dışında tutulacaktı. Bununla ilgili olarak 57 nci maddede "Beş seneden dîn olmamak üzere prangabentlik cezası görmüş erbâb-ı cinayet, kanunen hidemât-ı devletin hiçbirisinde istihdâm olunmayacakları cihetle bu misûllüler hizmet-i mukaddese-i askeriye şerefine nâiliyetten ve bu sebeple silâh taşımaktan dahî mahrum olurlar" denilmektedir.

Cezaî Hükûmler

1886 Kanunu'nda, askerlik çağına girdiği için askeralma şubelerince kuraya katılması için çağrılanlardan firar ederek gelmeyenler ve saklananlar hakkında bazı cezaî müeyyideler yer almıştır. Bu gibilerden normal olarak kuraya katıldığı takdirde askerliğe elverişsiz, veya özürleri nedeniyle ertelenebilecek kapsamına girenler bile ceza olarak zecrî numara sahipleriyle birlikte askere alınacaklardı. Ancak bunlardan çok önemli özür sahipleri ile dış görünüş itibarıyla arkadaşlarını tiksindirecek ve nefret ettirecek kadar bir hastalığa sahip olanlar askere alınmayacaktı. Hafif sakatlıkları olanlar geri hizmetlerde çalıştırılmak üzere sevk

edileceklerdi. (Md. - 60) Bu durum 1846 - 1870 Kura Kanunnamele-
rinde de ifadesini bulmuş orada da buna yakın hükümler yer almıştı.

Kuraya katılmadığı veya firar ettikleri için zecrî numara alanların yaşlarına bakılmayacaktı. Bu gibiler hangi yaşta yakalanırsa yakalansın hemen askere gönderilecek ve askerliğe başlama yaşı 20 olarak kabul edilecekti. Bu gibiler "Askerlik Yaşı Tecavüzü" terimiyle redife ayrılamayacaklardı. (Md. - 61) Yine 20 yaşına girdiği hâlde tezkere-i Osmaniyelerini almayanlar isimlerini nüfus defterine kaydettirmemiş kabul edileceklerinden, bu gibilere de zecrî numara verilerek altı yıl boyunca silâh altında tutulacaklardı. (Md. - 62)

Kanunun 63 ncü maddesinde ise "Sinni mükellefiyete dahil olanlardan hizmet-i mukaddese-i askeriyeden kurtulmak garazi ile parmaklarını kat veyahut dişlerini ihraç veya sair azasından birini cüz-i ve külli ta'lil ve cerh edenler zecrî numara ashabına kayıt ile ahz olunurlar" denilmektedir. Bu gibilerin her halükârda askere alınacakları, sakatlıklarına bakılmayacakları ve askerde kendilerine uygun işler verilerek askerliklerinin bitirileceği belirtilmektedir. Askerlik çağına girmeden önce kendisini askerliğe elverişsiz hâle getirenler ise 20 yaşına girdikten itibaren zecrî numara sahipleriyle birlikte işleme tâbi tutulacaklardı. Kanunda kura çekimi öncesinde ve sonrasında veya askerlik hizmeti sırasında firar edenlere, firar ettirenlere, onları evlerinde saklayanlara çeşitli cezalar öngörülmektedir. Kanuna göre askerlik çağına girip de kura çekiminden önce veya sonra firar edenleri evlerinde saklayanlar, kaçırınlar, firarlarını kolaylaştıranlara, üç ayı geçmemek üzere hapis veya sürgün ile bir Osmanlı lirası para cezası verileceği belirtilmiştir. Şayet bunlar bir ihbar sonucu yakalanmışsa, alınan para cezası muhbire verilecekti. Şayet, firar eden askerleri evlerinde saklayanlar devlet memurları ise, bu gibiler görevden ihraç edilecekler ayrıca yukarıda bahsedilen para ve hapis cezalarına çarptırılacaklardı. Bunlar şayet asker ise bir sene müddet ile silâh altına alınarak çalıştırılacak ve bu bir senelik zecrî askerlik hizmeti, askerliğinden mahsup edilmeyecekti. Bu zecrî askerlik süresinin dört ayı muhbire verilecekti. (Md. - 64)

Askerlik çağına giren birisi tezkere-i Osmaniye'sini diğerine verip, kendi ismini de onun ismiymiş gibi söyleyerek hile ile ona numara çektirir veya kendisine tertib-i evvel numarası çıktığı hâlde onu gönderirse, veya kendisini askerlikten kurtarmak için yerine malûl birisini gösterip hileye kaçarsa bu gibilere zecrî numara sahipleri gibi

muamele edilecekti. Talebe olup da kendisine güvenemediği için yerine başkasını imtihana sokanlara da aynı muameleler yapılacaktı. Ayrıca bunlara askerî ceza kanununa göre işlem yapılacaktı. (Md. - 65)

Kanunda yukarıda belirtildiği gibi askerlikten kurtulmak için hile yapanlara, firar edenlere, kendisini askerliğe elverişsiz hâle getirenlere çeşitli cezalar verilirken ayrıca askerlikten kurtulmak için evlenip muinsiz hâli alanlar ve kura sonrasında şeri bir özürlü olmadığı hâlde karısını boşayanların da zecren askerlik hizmetine alınması kanun gereği idi. (Md. - 66) Yine askerlikten kurtulmak amacıyla küçük yaştaki kız çocukları ile evlenenler ve müsinne tabir edilen çocuk doğurmayan kadınlarla evlenenlerin de muinsizlik hâli dikkate alınmayacaktı. (Md. - 67) Zecrî numara sahibi olduğu hâlde iyileşmesi mümkün olmayan bir bulaşıcı hastalığa müptelâ olanların durumları doktor raporuyla da sabit olduktan sonra bu gibilere askerlikten ihraç tezkereleri verilerek, devletçe bu gibilerin tedavileri yapılarak ayrıca üremelerinin önüne geçilecekti. (Md. - 68)

Muayene ve Kura İşlemleri

Kanunda, muayene ve numara çekimi işlemlerinin ne şekilde yapılacağına dair geniş izahlar vardır.

Kanuna göre altı ordu dairesi bölgesindeki vilâyetlerde her sene 20 yaşına girecek Müslüman gençlerin kaza köy ve mahalleleriyle hane numaralarını, lâkaplarını, baba isimlerini ihtiva eden künye defterleri Dahiliye Nezaretince illerden getirilip kasımdan üç ay önce seraskerliğe gönderilecekti. Daire-i askeriyece bu defterler tetkik edilerek her ordu dairesinde askerlik yaşına girenlerin miktarı tespit edilecekti. Hazırlanan künye defterleri bir ay içinde bir yazıya ek olarak ordu merkezlerine gönderilecekti. Silsile yoluyla gerekli bilgi ve emirler ilgili yerlere verilerek bu defterlerin kasım ayından 15 gün evvel redif taburları binbaşılara ulaştırılması sağlanacaktı. Redif binbaşıları da taburları bölgesinde askerlik yaşında olanların muayene sırasında ispat-ı vücut etmelerinin şart olduğunu mülkiye memurları vasıtasıyla ilân edecekti. Ondan sonra heyetiyle birlikte bölgesinin muayenesini yapacak, muayene sırasında elindeki defterlere göre köy ve kasabalarda o yıl 20 yaşına girmiş, girecek, evli, bekâr, sakat, sağlam muinsiz, muinli olanların tümü tespit edilecekti. O sırada orada olmayanların da durumları babalarından öğrenilecekti.

Mükellefler hakkındaki bilgiler isimleri hizasına şerh edilecekti. Bu defterler dikkatle tutulduktan sonra altları mühürlenip imzalanacaktı. Bu defterlerden aslı askeralma şubesinde hıfzedilirken diğer iki sureti ise redif livasına gönderilecekti. Bunlardan bir tanesi de ordu merkezine gönderilecekti. Muayene sırasında kimsesizliklerini söyleyenler hakkındaki bilgilerin, geniş bir şekilde isimleri hizalarına yazılması istenecek, bunda ihmali olan, şiddetli cezalara çarptırılacaktı. (Md. - 69 - 70)

Mevcut defterlerde, gerek muayene gerekse kura çekimi sırasında silinti kazıntı ve çizgi bulunmamasına özellikle dikkat edilecekti.

Çeşitli sınıflardaki nizamiye alayları komutanlıklarınca alaylarının mevcutları, ne kadarının ihtiyata ayrılacağı, ne kadarının terhis olup redife ayrılacaklarına, ne kadar yeni ere ihtiyacı olacağına dair bir defter tanzim edilerek kasım ayında ordu Erkân-ı Harp Dairesi'ne gönderilecekti. Orada gerekli incelemeler yapıldıktan sonra, ülke genelinde ne kadar yeni ere ihtiyaç olacağı tespit edilecekti. Bunun üzerine her kazadan ne kadar er alınacağı tespit edilecek; çeşitli nedenlerden dolayı istisna olacaklar göz önünde tutularak % 10 nispetinde fazla er ihtiyacı gösterilecekti. (Md. - 73)

Ordu dairelerinde hazırlanan defterler daire-i askeriyece incelenerek ordu bölgelerinde 20 yaşına giren ve bütün ordu için lâzım olacak er ihtiyacı tespit edilerek defterlere kaydedilecekti. Bu defterler seraskerlikçe bab-ı aliye takdim edilecekti. Burada da gerekli incelemeler yapıldıktan sonra sonuç ve durum padişaha arz olunacaktı. Askeralma konusundaki gerekli emirler ordulara verilirken Dahiliye Nezareti'ne de bilgi verilecekti. (Md. - 74) Alınacak yeni erlerin hangi kazadan hangi alay ve taburlara ne kadar verileceği de, ordu dairesinden alay ve taburlara bildirilecekti.

Medreselerde okuyan talebelerden imtihan olmayı isteyenleri redif livaları merkezlerinde hakkaniyet üzerine imtihan etmek için, ordu alay müftülerinden birer mümeyyiz seçilerek redif merkezlerine tayin olunacaktı. (Md. - 76) Gerekli askeralma emirleri askerlik şubelerine ulaştığında, her redif binbaşısı kuraya katılacak kazanın kaymakamlarıyla haberleşecek, askeralma heyetini oluşturup ayrıca kaza dahilinde bulunan kasaba ve köylerde evli, bekâr, sakat, sağlam, muinli, muinsiz, kazada mevcut, ticaret ve diğer birtakım nedenlerle başka bir yere gitmiş 20 yaşında kim varsa hepsini Ruz-ı Hızır'dan beş gün sonra numara çekilecek bölgeye götürmek ve

mevcut olmayanların yerlerine ahz-ı asker meclisinde vekâlet için, babaları veya akrabalarından birini gelmek üzere muhtarlara ulaştıracaktı. (Md. - 77)

Ruz-ı Hızırın beşinci günü kura meclisi oluşturulacak nüfus memuru da nüfus defteriyle birlikte mecliste hazır bulunacaktı. Kuraya katılacaklara askerlikle ilgili padişah emri okunduktan sonra, defterlerde ismi olanların yoklamaları yapılacaktı. Bunlar içinden askerlik hizmetine yaramayacak kadar sakat olanlar ile, çeşitli nedenlerden muaf olanlar ve özürleri nedeniyle bir sonraki yıla tecil olunacaklar, bir tarafa ayrılacaktı. Bunlara ek olarak özürleri nedeniyle gelemeyenler ve başka yerlerde bulunanların gelmeyişi nedenleri isimleri hizasına yazılacaktı. Firar edip kuraya katılmayanlar ise, zecrî numara sahibi olacaktı. Bütün işlemler bittikten sonra, ismi hizasında (k) harfi bulunanların miktarı kadar kâğıt ile bir o kadar da boş kâğıt torbaya konularak müftü tarafından teker teker kura çekilecekti. (Md. - 79) Kuralar açık bir şekilde yapılacak ve kura sonrasında hiçbir itiraz ve iptal söz konusu olamayacaktı. Müftüden başka da hiç kimse kura torbasına elini sokmaya yetkili olmayacaktı. (Md. - 80) Taksim defterleri mucibince bir kazanın hissesine isabet eden yeni erler, o kazanın efrad-ı meczure ve mezunesi ile tertib-i evvel erlerinden ayrıldıktan sonra, eksik kalırsa o zaman noksanın tamamlanması için o senenin tertib-i sani erlerinin ilk numarasından başlanacaktı. (Md.- 82)

Birinci ve ikinci yıllar üst üste ispat-ı vücut eden fakat askerlik hizmeti için elverişsiz oldukları askerî doktorların raporuyla kesinlik kazanacak olanlar efrad-ı mezune olarak kabul edilecekti. Bunlar altıncı yıl sonunda da iyileşmediği takdirde redif sınıfına ayrılacaklardı. (Md. - 83) Kura çekimi bittikten sonra askere gidecekler anne ve babalarını görmek, işlerini düzene sokmak amacıyla 20 gün sonra kaza merkezine gelmeleri şartıyla izin verilecekti. Bunlara, izin verilmeden önce devlete kemâl-i sadakatle hizmet edeceklerine dair bir de yemin ettirilecekti. 20 gün sonra dönmeyenlerin firarı verilecekti. (Md. -84)

Numara çekimi sırasında hasta bulunanların numaraları bir yakını tarafından çekilecekti. Şayet kendilerine tertib-i evvel numarası çıkmış ise bunlar bir sonraki yıl askere alınacaklardı. (Md. 86) Kanun,

zaptiye, jandarma ve polis-mesleğinde iken kendisine kurada tertib-i evvel numarası çıkanların da hemen askere gidecekleri hükmünü getirmiştir. Bunların görevlerinde geçen hizmet süreleri askerliklerinden sayılmayacaktı. (Md. 87) Gerek muayene gerekse kura tarihinde görevlendirilen askeralma meclisinin memurlarının yolluk ve harcırahları orduları tarafından verilecekti. Bu nedenle bunların hiçbir şekilde para vermeden kimseden bir şey almamaları gerekirdi. Aksi takdirde cezalandırılacakları belirtilmiştir. (Md. - 90)

Kuradan Sonra Yapılacak İşlemler

Kura işlemleri bittikten sonra yapılan bütün işlerin kanun ve tüzüklere uygun olduğuna dair bütün meclis üyelerinin imzaları alınacaktı. Bundan sonra askeralma kalemince gönderilen cüzdanlara erlerin tertipleri yazılacaktı. Medrese talebelerinin durumları teferruatlı olarak kaydedilecekti. Defterlerin bir sureti askerlik şubesinde saklanırken, aslı ordu merkezine gönderilmek üzere liva merkezine gönderilecekti. (Md. - 91) İzin verilenler 20 gün sonra kaza merkezlerine toplandıklarında tekrar yoklamaları yapılarak gelmeyenler tespit edilecekti. Gelmemiş olanlar firar kabul edilerek yakalanmaları için gerekli yerlere yazı yazılacaktı. (Md. - 92) Her kazanın erlerini belirlenen birliklere veya yerlere götürmek üzere bir subay tayin edilecekti. Bu subay, erlerin hastalanmadan ve sıkıntı çekmeden yerlerine ulaşmalarını sağlamakla yükümlü olacaktı. Yerlerine ulaşan erler o yerin büyük zabiti tarafından sayılacak gerekli yerlere dağıtımları sağlanacaktı. Yollarda firar edenlerin nerede, ne zaman firar ettikleri defterlere kaydedilecek, bunlar hakkında şubelerine bilgi verilecekti. (Md. - 98) Bütün firar edenler tespit edildikten sonra bunların listeleri yapılarak yakalanmaları için valiliklere ve mutasarrıflıklara bilgi verilecekti. (Md. - 99) Gıyaplarında kura numarası çekilen talebe-i ulumun imtihanları bulundukları yerlerde yapılacaktı. (Md. - 103)

Nizamiye erlerinden ihtiyata oradan da redife, rediften de müstahfazlığa nakil olacaklara verilmek üzere yeterince ihtiyat, redif ve müstahfaz tezkereleri ordular tarafından tanzim edilerek gerekli yerlere gönderilecekti.

Gönüllü Askerlik

Kanunda gönüllü olarak askerlik yapmak isteyenlere bazı şartlar ileri sürülmesiyle birlikte kolaylıklar da sağlanmıştır.

1886 Askeralma Kanunu'nda gönüllü olarak asker olmak isteyenler için aşağıda belirtilen beş şart ileri sürülmüştür.

1. Gönüllü asker olmak isteyenlerin her türlü bulaşıcı hastalıktan uzak, vücudu sıhhatte ve askerliğe elverişli durumda bulunması.
2. Yaş olarak 18'den küçük olmaması ve askerlik yükümlülüğü altında bulunmaması.
3. Kendisinin hırsızlık, ırza tecavüz gibi yüz kızartıcı bir suçtan dolayı ceza almamış olması ve halk arasında kötü tanınmış kişilerden olmaması.
4. Askerliğin hangi sınıfına girerse o sınıf için takdir edilen askerlik süresi kadar silâh altında bulunmayı kabul etmesi.
5. Anne ve babasının rızalarıyla olması.

Gönüllü askerlik hizmetini kabul edenler istedikleri alay ve taburda istihdam edileceklerdi. Bunlara ayrıca devlete sadakatle hizmet edebileceklerine dair yemin ettirilecekti. (Md. - 110 - 111)

Redif veya müstahfaz hizmetinde iken gönüllü olarak silâh altına girmek isteyenler hangi sınıfa mensup iseler yine o sınıfa kayd ve kabul olunacaktı. Bunlar kaydolurken redif ve müstahfazda ne kadar müddetleri kalmışsa o kadar silâh altında tutulacaklardı. (Md. - 112)

Kanunla askerlikten istisna edilen bölge halkından gönüllü olarak nizamiye askeri olmak isteyenler, kara veya deniz birliklerinden hangi alay ve taburu isterse oraya verileceklerdi. Bunların 18 yaşından küçük, 36 yaşından büyük olmamalarına dikkat edilecekti. (Md. - 113) Gönüllü askerlerin tertipleri yani, kendileriyle birlikte silâh altına alınanlar ne zaman ihtiyat sınıfına geçiyorlarsa onlar da o zaman ihtiyata geçeceklerdi. (Md. - 115) Kendi ordu bölgelerinin dışında bir bölgede gönüllü olarak askerlik yapanların durumları bağlı oldukları redif livalarına bildirilecekti. Ayrıca gönüllü askerler mensup oldukları sınıfın mecburî hizmetini bitirdikten sonra istedik-leri kadar silâh altında kalarak hizmet edebileceklerdi. (Md. - 117)

Bedelli Askerlik

Devletin ekonomik durumu göz önünde tutularak 1846 yılındaki Kura Nizamnamesi'nde askerliğin vekil ile ifası demek olan "bedel-i şahsî" 1870'de ise hem bedel-i şahsî hem de bedel-i nakdî sistemi kabul edilmişti. Ancak aradan geçen 40 yıllık bir sürede bu sistemin birçok mahzurları ortaya çıkmıştı. Bu nedenle bu sistemin kaldırılarak yerine sadece para usulü demek olan "bedel-i nakdî" sisteminin konulduğuna dair kanunun 118 nci maddesinde; "Hizmet-i nizamiye-i askeriyenin bedel-i şahsî ile ifası usulü lağvolunmuştur. Bedel-i nakdî kabulü caiz olup bunun da miktarı elli adet Osmanlı altınıdır" hükmü yer almıştır.

Ayrıca 50 adet Osmanlı altını vererek askerlikten muaf olmak isteyenlerin kendilerine en yakın askerî birlikte beş ay boyunca eğitim görmeleri şartı da getirilmişti. Bedel-i nakdî vermek için önce kuraya katılmak ve tertib-i evvel numarasını çekmek zorunda olacaklardı. (Md. - 119)

Zecrî numara sahiplerinin bu konudaki istekleri kabul olunmayacaktı. (Md. - 120)

D. OSMANLI DEVLETİ'NDE 1886 ASKERALMA KANUNUNUN YAYINLANMASINDAN 1914 YILINA KADAR GEÇEN DEVREDE YAPILAN BAZI DÜZENLEMELER VE DEĞİŞİKLİKLER

1886 Askeralma Kanunu'nun yayınlanmasından, 1914 yılına kadar geçen dönemde, askeralma ile ilgili olarak genel bir değişikliğe gidilmemiş, 1886 Askeralma Kanunu uygulanmıştır.

Bu dönemde özellikle askerlik ve askeralma ile ilgili olarak eskiden beri devam edip gelen sorunlara çözüm bulmak amacıyla kısmî düzenlemeler ve değişiklikler getiren kanunlar çıkarılmıştır.

Esasen, Tanzimat'ın ilânından beri askerlik görevini ülke insanına eşit şartlarda yüklemek Osmanlı idarecilerinde ortak bir düşünce olmasına rağmen Osmanlı Devleti'nin çok uluslu ve çok dinli oluşu, iç ve dış sorunlar bu düşüncenin gerçekleşmesine uzun bir süre imkan vermemiştir.

1886 Askeralma Kanunu her ne kadar 1846 ve 1870 kanunlarına göre biraz daha geniş ve ülke şartlarına biraz daha uygun hazırlanmışsa da, eskiden beri devam edip gelen bir takım askerî sorunlar hâlâ çözülememiştir.

1886'dan sonraki bu dönemde askeralma ile ilgili olarak çözüm bekleyen sorunlar genel olarak şunlardı.

1. Doğuda konar göçer olan aşiretlerden askerlik yönünden gereği gibi yararlanılamıyordu.

2. Gayri Müslimler eskiden de olduğu gibi bu dönemde de askerlik yükümlülüğüne alınmamışlardı.

3. İstanbul ve üç kadılığı olan Galata, Eyüp, Üsküdar halkı askerlikten istisna idiler.

Burada da görüldüğü gibi Osmanlı Devleti'nde yaşayan büyük bir halk kitlesinden askerlik yönünden yararlanılamadığı gibi Tanzimat'la getirilmek istenilen eşitlik ilkesi de hâlâ sağlanılamamıştı. Bu nedenlerle ilk önce doğudaki aşiretlerin durumu ele alındı.

Doğuda yaşayan aşiretlerden yüzyıllar boyunca gereği gibi askerlik yönünden yararlanılamamıştı. Ayrıca bu aşiretler konar-göçer durumunda olduklarından dolayı da onları bir düzene sokmak ve disiplin altına almak da fevkalâde güçtü. Bunlar ayrıca doğudaki asayişsizliğin baş nedeniydiler.

Bu aşiretlerden askerlik yönünden faydalanmak, onları disiplin altına almak amacıyla 7 Rebiülevvel 1308 (20 Ekim 1890)'de bir yasa çıkarılarak Hamidiye Süvari Alayları adı ile bir askerî teşkilât kurulması kararlaştırıldı.²⁸

Bu suretle;

- Doğuda asayiş bozan bu disiplinsiz aşiretlerin inzibat denetimi altına alınabileceği,
- Ermenilerin muhtemel ayaklanmalarına karşı bir mahallî direnme teşkilâtının kurulmuş olacağı,
- Rusya ile girişilecek bir savaşta, bölgenin bu savaşçı halkından yararlanılabileceği düşünülmüştü.²⁹

Her aşiret kendisine lâzım olan erleri kendi içinden temin etmek zorunda olacaktı. Bu erlerin askerlik yaşı 17'den başlayıp 40 yaşına kadar devam edecekti. Askerliklerin ilk üç yılı "iptidaiye", sonraki üç yılı "efradı nizamiye" ve sonraki 17 yılı da "redif efradı" olmak üzere toplam 23 sene olacaktı.³⁰

²⁸ *Türk Silâhlı Kuvvetler Tarihi*; c. III, kısım 5, s.224.

²⁹ *Kara*; aynı eser, c. VIII, s.364.

³⁰ *Türk Silâhlı Kuvvetler Tarihi*; c.III, kısım 5, s.224.

1890'da kurulan bu teşkilâtların sayısı giderek çoğalmış ve 1908 yılına gelindiğinde sayıları 64'e yükselmiştir.³¹

1910 yılında ise bu teşkilâtların yapısında ve askeralma sistemlerinde yenilikler getiren yeni bir "Aşiret Alayları Teşkilâtı Nizamnamesi" hazırlanarak yayınlandı.³²

Nizamiye askerinden ayrı bir teşkilâtı, mevzuatı ve askeralma teminini öngören bu nizamnameye göre eski aşiret süvari alayları teşkilâtı yeniden düzenlenecekti. 4 Ağustos 1326 tarihini taşıyan bu nizamnamenin ikinci faslı, direkt askeralma ile ilgilidir. Bu fasılda askerlik müddeti şöyle belirtilmiştir. "Efrad-ı eşair için hizmet-i muvazzaf-ı askeriyye müddeti tamamı yirmi sene olup mükellefiyet-i askeriye her şahsın on sekiz yaşına duhulünü takip eden sene martının birinci gününden bed eder. Ve kırk beş yaşında hitam bulur. İş bu yirmi yedi senelik müddetin ilk üç senesi iptidaiye ve onu müteakip on iki senesi nizamiye ve son on iki senesi rediftir."³³ Nizamnameye göre, her aşiret süvari alayı bölgesi aynı zamanda bir askeralma bölgesi olacaktı. Bunlar aşar hariç her türlü vergiden de muaf olacaktı. Her aşiret müfettişliği nezdinde de, redif tugaylarında olduğu gibi birer ahz-ı asker kalemi teşkil olunacaktı.³⁴

Bunun dışında 1886 ve 1914 yılları arasında geçen devrede genel olarak 1886 Askeralma Kanunu'nun uygulaması ve uygulamalardan doğan aksaklıkların düzeltilmesi ve eksikliklerin tamamlanması ile geçmiştir. Uygulanan bu askeralma kanunu ile, 1908'deki Türk nizamiye ordusunun genel mevcudu, geri hizmetlerdeki erlerle birlikte toplam 286 112 kişiye varmıştı.³⁵

1886 Askeralma Kanunu'nun uygulandığı 1914 yılına kadar, Osmanlı Devleti'nde askeralma ve askerlik görevi ile ilgili çok ciddi problemler kalmıştı ve bunlar çözüm beklemekteydi. Eskiden beri devam edip geldiği gibi bu dönemde de gayri Müslimler askerlik yapmadıkları gibi İstanbul ve bilad-ı selase halkı (Galata, Eyüp, Üsküdar) da askerlik görevinden istisna idiler. Yine muinsizlik, bedel-i nakdî ve kadro fazlalığı nedeniyle çok sayıda kişi hiç askerlik yapmıyordu. Bu durum hem eşitlik ilkesine ters düşmek, hem de ülke savunmasında büyük kitleleri kullanmamak sonucunu doğuruyordu.

³¹ ATASE Arşivi; 1325 tarihli *Askerî Salnâme*.

³² *Aşiret Hafif Süvari Alayları Nizamnamesi; Düstür, Tertib-i seni, c.II, Dersaadet, Matbaa-i Osmaniye, 1330, s.649-666.*

³³ Aynı *Nizamname*; Md.10

³⁴ *Reşat Halilî, Balkan Harbi (1912-1913): c.I, Ankara, Gnkur. Basım Evi, 1970, s.110.*

³⁵ ATASE Arşivi; *Barış Faaliyetleri Kuvve Defterleri, Arşiv 1-5, Göz 12, Dos. 112, Kıs.280.*

Bu nedenlerle, özellikle II. Meşrutiyet'ten sonra ordunun ve bununla ilgili olarak askeralma işinin de yeniden düzenlenmesi çalışmalarına başlandı. Bu dönemde ordu ile ilgili birçok kanun, tüzük ve düzenlemeler yayınlandı. Yeni ordu örgütünün esaslarını tespit eden ve bu günkü askerî örgüt anlayışına çok yakın olan "Teşkilât-ı Esasiye Nizamnamesi"³⁶ hazırlanarak yürürlüğe girdi.

Esasen II. Meşrutiyet'in ilânından sonra askeralma ile ilgili olarak temel değişiklikler yapılmak istenmiş ve hatta bu amaçla da bir askeralma kanunu tasarısı bile hazırlanmıştı. Ne varki ülkenin içinde bulunduğu iç ve dış sorunlar yeni bir kanunun çıkarılmasına ve uygulanmasına fırsat bırakmamıştı.

Buna rağmen bu dönemde askerlik ve askeralma ile ilgili olarak o zamana kadar çözülememiş çok önemli sorunlar da çözüme kavuşturulmuştur. Özellikle 7 Ağustos 1909 (1325) tarihinde çıkarılan bir kanunla³⁷ eskiden beri " istisna mahaller" olarak kabul edilen "İstanbul ve bilâd-ı selase"(Galata, Eyüp, Üsküdar) halkı askerlik mükellefiyetine alındı. Çözüme kavuşturulan çok önemli diğer bir husus da o zamana kadar nizami askerliği kabul etmeyen ve etmek istemeyen gayri Müslimlerin de bu kanunla Müslümanlar gibi askerlik yükümlülüğüne alınmalarıdır.

Asırlardır Osmanlı Devleti'ne askerlik yapmayan gayri Müslimlerin 7 Ağustos 1909'daki bu kanunla askerlik hizmetine alınmaları ister istemez bazı istekler şeklinde de olsa beraberinde tepkileri getirmekte gecikmemiştir. Hristiyan cemaatler adına önce Rum Patrikhanesi Ekim 1909 tarihinde Osmanlı Hükûmeti'ne başvurarak hükûmetten;

1. Askerlik sırasında din değiştirmenin yasak edilmesini,
2. Kışlalarda Hristiyan askerlerin dinî vecibeleri için papazların bulundurulmasını ve kiliselerin inşa edilmesini,
3. Hristiyan erlerin Müslümanlardan ayrı olarak ayrı ayrı tabur ve bölükler hâlinde tertip edilmelerini,
4. Hristiyanların da şimdiden askerî okullara kabul edilmelerini³⁸ istemişti.

³⁶ Halli; s. 94.

³⁷ *Düstür, Tertibi Sani c.I, Dersaadet, Matbaa-i Osmaniye, 1329, s.420.*

Takvim-i Vakayî; 24 Recep 1327, 29 Temmuz 1325, Numara 298.

Kanunun birinci maddesi; "Anasır-ı gayri Müslime-i Osmaniye'den alınmakta olan bedelat-ı askeriye 1325 senesinden itibaren ref ve ilga olunmuştur. Binaenaleyh gerek gayri Müslimlerden ve gerek Dersaadet ve bilâd-ı selase ve saire gibi elyevm nüfusları tahriir olunan mahaller ahalisinden esnân sülte-i askeriye dahilinde bulunanların 1325 senesinden itibaren ve elyevm meri'ü'l icra olan kanuna tevfiikan kuraları keşide olunacaktır" hükmü getirmiştir.

³⁸ *Yusuf Hikmet Bayur; Türk İnkılâp Tarihi; c.I, İstanbul, Maarif Matbaası, 1940, s.304.*

Yine 4.11.1911 tarihinde Rum, Ermeni, Ermeni Katolik patriklikleriyle, Bulgar Eksarlığı, Rum Katolik ve Kildoni patrik vekillerinin Osmanlı Hükûmeti'ne verdikleri diğer ortak bir dilekçede de hemen hemen aynı istekler tekrarlanmıştı.³⁹

Buradaki Hristiyan kuruluşların Osmanlı Devleti'nden istediklerinden de açıkça anlaşıldığı gibi eskiden olduğu gibi Hristiyanlar hâlâ Müslümanlarla dolayısıyla Türklerle beraber aynı birlik içinde yan yana askerlik yapmak istememekteydiler. Demek ki, Tanzi-mat'tan 1910'lu yıllara gelindiğinde bile Hristiyanlarla Müslümanlar arasında ortak bir vatan düşüncesi henüz tam olarak yerleş-tirilememişti.

Yine bu kanunla 50 liralık nakdî bedel çok görülerek, 30 liraya indirilmişti.⁴⁰ 21 Mart 1327 (1911) tarihli diğer bir kanunla da "hizmet-i redifede bedel-i şahsî mülğadır" denilerek, rediflik hizmetinin bedel-i şahsî ile yerine getirilmesine son verilmiştir. Bunun yerine de rediflik hizmeti için 30 liralık "bedel-i nakdî" usulü getirilmiştir.⁴¹

Nakdî bedelin de şartlara bağlandığı bu dönemde askerlik süresi karada 20'den 25 yıla, denizde ise 12'den 20 yıla çıkarılmıştı. Muvazzaflık hizmeti bu dönemde 3 seneye indirilmiş ihtiyatlık süresi de altı seneye çıkarılmıştı.⁴²

Bütün bu düzenlemelere rağmen Balkan Harbi öncesinde Osmanlı Devleti'nde askeralma mükellefiyeti ve muameleleri bakımından tam bir mevzuat bütünlüğüne ulaşılamamıştı. Ordu, her biri ayrı kanun yönetmelik ve talimata göre teşekkül etmiş nizamiye, redif müstahfaz ve aşiret süvari alaylarından oluşmaktaydı.

Balkan Harbi'ne gidilen günlerde sefer ordusunun yarısından fazlasını, 2/3'ünü redif tümenleri teşkil etmekteydi. Bu dönemde redif tümeninde yaklaşık 550 000 kişi seferde kullanılabilir durumdaydı.⁴³ Meşrutiyet'ten sonra, askeralma işini yine redif taburları yürütmekteydi. Redif taburlarının düzensizlikleri yüzünden, Balkan Harbi sırasında birçok ikmal işlerinin yüzüstü kalmasına neden olunmuştu.⁴⁴

Müstahfaz sınıfının durumuna gelince: Meşrutiyet'ten önce müstahfaz sınıfının bir savaşta kullanılması ile ilgili herhangi bir

³⁹ Bayur, aynı eser, c. II, kısım 1, s. 245.

⁴⁰ Düstür, Tertib-i Sani, c. I, s. 420.

⁴¹ Düstür, Tertib-i Sani, c. III, Dersaadet Matbaa-i Osmaniye 1330, s. 249.

⁴² 21 Mart 1327 tarihli bu kanunun birinci maddesinde "Hizmet-i redife de bedel-i şahsî mülğadır" denilmektedir. (Takvim-i Vakayi, 20 Mart 1327, Numara 787)

⁴³ Hallı, aynı eser, s. 121.

⁴⁴ a.g.e.; s. 101, 104.

⁴⁵ a.g.e.; s. 122.

girişimde bulunulmamıştı.⁴⁵ Bunların hiçbir eğitimi olmadığı gibi, subayları da yoktu. Ancak, Balkan Harbi sırasında müstahfazlıkla ilgili olarak bir irade-i seniye⁴⁶ çıkmıştı. 18 Ağustos 1338 (1912) tarihinde çıkan ve 41 maddeden oluşan "Müstahfaz Kıtâatı Talimatı" ile müstahfaz sınıfının kimlerden ve ne şekilde oluşacağı belirtilmiştir. Buna göre;

- 18 ilâ 20 yaşındaki gençlerden gönüllü olarak kaydolmak isteyenler,
- 38 - 45 yaşında olan efrad-ı müstahfazdan,
- Hizmet-i askeriyeden muafiyet kazanmasına rağmen, seferberlik meşakkatine dayanabilecek kadar tahammül sahibi olanların, gönüllü olarak dahil olmak isteyenlerinden müstahfaz taburları kurulacaktı.⁴⁷

Bu birlikler savaş zamanlarında kurulacak ve kendi mintikalarındaki hudut ve sahillerin, demir yollarının, askerî bölgelerin, menzil hatlarının, askerî ambar ve depoların mahallî asayişin, malî ve sınaî kuruluşların muhafazasında kullanılacaklardı.⁴⁸

Balkan Harbi'nin çıkması ve Osmanlı Devleti'nin küçük Balkan devletleri karşısında kısa sürede ciddî ve ağır bir yenilgiye uğramasından sonra ise Harbiye Nezareti'nde alınan dersler ışığında Osmanlı ordusunun kuruluş, konuş ve askeralma sisteminde ciddî ve yeni değişikliklerin yapılması gereğine inanmıştı. Bu nedenle ilk iş olarak Balkan Harbi'nde hiç bir yararlık göstermeyen ve aksine birçok karışıklıklara neden olan redif tümenleri ortadan kaldırıldı. Osmanlı ordusu yeniden tertiplendirildi. Her birliğin kendi bölgesinde seferber olması usulü getirildi ve askeralma usulünün de tekrar gözden geçirilmesi, düzenlenmesi, sistemleştirilmesi meselesi gündeme geldi. Bu amaçlarla Balkan Harbi'nden sonra askerlik süresi azaltıldı. Piyade ve nakliye sınıfı için iki yıl, atlı ve fennî birlikler için üç yıl olarak kabul edildi. Bu suretle her yıl daha çok kişinin silâh altına alınacağı hesaplanmıştı. Böylece eğitilmiş er sayısının çoğaltılması imkânı doğacaktı.

⁴⁵ a.g.e.; s.104.

⁴⁶ Müstahfaz Kıtâatı Talimatı; Düstür, Tertib-i Sani, c IV, Dersaadet. Matbaa-i Osmaniye 1331, s.615.

⁴⁷ Müstahfaz Kıtâatı Talimatının dokuzuncu maddesi müstahfaz taburlarının kimlerden ve nasıl teşekkül edileceği ile ilgilidir.

⁴⁸ Aynı Talimat; Md.9.

Bu dönemde askerlikten istisna durumu kaldırıldı ve herkese vatan savunmasında görev yüklenildi. Nakdî bedel barışta kaldıysa da seferde kaldırıldı. Nakdî bedel bile verilse altı aylık temel askerî eğitimin den geçirilmesi şartı getirildi.

Muinsizliğinden dolayı istisnalar kaldırıldı ve bu gibilerin ailelerine bir miktar maaş bağlandı.

Redif tümenlerinin kaldırılması nedeniyle askeralma işlerini yürütmek üzere her kolordu bölgesinde bir askeralma heyeti başkanlığı, tümenlerde askeralma kalemi ve bazı ilçelerde de askeralma şubeleri açıldı.⁴⁹

Ancak askeralma sisteminde böyle kısmî değişikliklerin yetersiz olduğu anlaşılarak, ta 1908 yılından itibaren yayınlanması düşünülen bir askeralma kanununun hazırlanması çalışmasına da başlandı

Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'nın isteği üzerine Osmanlı Kara Kuvvetlerinin ıslah çalışmaları için Türkiye'ye getirilen Liman Von Sanders ve heyetinin tavsiyeleriyle ve Tanzimat'tan o güne kadar uygulanan askeralma usullerinin de verdiği tecrübeyle bir askeralma kanunu hazırlandı. Padişah tarafından da kabul edilen bu kanun, "Mükellefiyet-i Askeriye Kanun-ı Muvakkatı" adıyla 29 Nisan 1330 tarihinde neşredilerek yürürlüğe girdi.⁵⁰

E. TANZİMAT'IN İLÂNINDAN 1914 YILINA KADAR GEÇEN DEVREDE YAYINLANAN ASKERALMA KANUNLARININ BİRBİRLERİNE OLAN BENZERLİKLERİ VE FARKLILIKLARI

Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat'tan sonra askeralma ile ilgili olarak tam dört kanun yayınlanmıştır. Bunların ilki 1846, ikincisi 1870, üçüncüsü 1886 ve dördüncüsü de 1914 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Yaklaşık 75 yıllık bir dönemde değişen dünya ve ülke şartları gözönünde tutularak şartlara daha iyi uyum sağlanmasına çalışılarak yayınlanan bu kanunların birbirlerine olan etkilerini ortaya çıkarmak için bu askeralma kanunları arasında genel bir karşılaştırmanın yapılması uygun olacaktır.

⁴⁹ Cemal Akbay, *Birinci Dünya Harbî'nde Türk Harbî: c. I, Ankar Gnkur. Basım Evi, 1970, s. 162.*

⁵⁰ *Takvim-i Vakayi, 18 Cumadilahir 1332, 1 Mayıs 1330, Numara 1815 - 1840.*

Yukarıda adı geçen kanunların gerek hazırlanış, gerek üslup, gerekse konuları itibarıyla birbirlerine önemli ölçüde etkileri olmuştur.

Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki kanunların hepsi birbirlerinin değişen ülke şartlarına göre, birbirlerinin güncelleştirilmiş birer kopyasından ibarettir.

Konu edilen bütün askeralma kanunlarının birer askerî tensikattan sonra yayınlanmaları ortak bir özelliktir. Örneğin 1843 tarihindeki askerî düzenlemelerden sonra 1846 Kura Kanunu, 1869 yılı askerî düzenlemelerinden sonra 1870 Kura Kanunu ve 1880 - 1881 yılı askerî düzenlemelerinden sonra ise 1886 Kura Kanunu yayınlanmıştır.

Çalışmamıza konu olan ilk üç kanunda da askerlik ve askeralma ile ilgili genel hükümler, askerlikten istinalar, kura işlemleri ile ilgili hususlar, bedelli askerlik ile gönüllü askerlik konuları, bölüm başlığı yapılarak teferruatlı olarak anlatılmışlardır.

Askerlik daireleri, cezaî hükümler, asker sevki, askeralma heyetleri, terhis işlemleri, izinli sayılan erler, kurada ismi çıkmayanlar, firarlar, izinsizlikler, redif tezkereleri, istisnayı gerektiren nedenler, kadro fazlası erler, talebe-i ulum gibi birçok konu, sözü edilen bütün kanunlarda değişikliklerle yer almıştır. Örneğin 1846 Kura Kanunu'nda askerleri firara azmettirenlere ceza verilirken, ahaliden olanlara pranga cezası verileceği belirtilmektedir. Şayet muteberandan ise, hapis veya sürgün cezası ile cezalandırılacaktı. (Md. - 12) Fakat 1870 ve 1886 Askeralma Kanunlarında askerleri firara azmettirenlere, onları saklayanlara, kim olursa olsun aynı cezanın verileceği hükme bağlanmıştır. Bu durum da Tanzimat'tan sonra Osmanlı Devleti'nde özellikle hukuka karşı herkesin eşit olması gerektiği fikrinin kanunlara yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Yine her üç kanunda doktor raporuyla sakatlıkları kesinlik kazananlar askere alınmayacaktı. Ancak 1870 Kanunu'nda bir farklılık göze çarpmaktadır. Bu kanunda sağ gözü kör olanların askerlik hizmetine alınmayacağı belirtilmesine karşın 1886 Kanunu'nda her iki gözü kör olanların askere alınmayacağı belirtilerek bir farklılık getirilmiştir.

1846 Kura Kanunu, muhteva bakımından 1870 ve 1886 Kanunları için âdeta bir anayasa hüviyetini muhafaza etmiştir. Değişen şartlara göre getirilen yeni hükümler dışındaki maddeler hemen hemen aynı

olarak birbirlerine aktarılmışlardır. Temel yenilikler olarak sonraki kanunlarda askerlik sınıflarında değişiklik yapılmıştır. Örnek olarak, 1846 Kanunu'nda müstahfaz sınıfı yok iken son iki kanunda yer almış olduğunu söyleyebiliriz. Yine 1870 ve 1886 Askeralma Kanunlarında, nizamî askerliğin bir kısmının ihtiyata geçirilmesine imkân tanınmıştır.

Kura sırasında ve kuradan sonra yapılacak işlemler, firarlara verilecek cezalar, rediflerin eğitimleri gibi hususlar, ufak tefek değişikliklerle hükümlerini aynen muhafaza etmişlerdir.

Askerlerin celp ve sevk işlemleri, terhis muameleleri, kanunun askerî mükellefiyeti yalnız Müslümanlara yüklemesi hususu gibi birçok konular, her üç kanunda da ortak olarak yer almıştır.

Yine her üç kanun da askerlik dışı bölgeleri kabul etmiş, padişahın hizmetindeki kişilerle talebe-i uluma ve din adamlarına şartlı olarak askerlikten istisna hakkını vermiştir. Ayrıca, yine her üç kanunda da gönüllü askerlik meselesi yer almış ve hemen hemen aynı şartlarını muhafaza etmiştir.

Değişen hükümlere gelince 1886 Kanunu bazı göçmen ve Çerkez kabilelerinin askerlikten istisna haklarını kaldırmıştır. Bedelli askerlik 1846'da yalnız "bedel-i şahsî" usulü ile ifa olunurken 1870 Kanunu "hem bedel-i şahsî" hem de "bedel-i nakdî" usulü ile bu hizmetin ifasına imkân vermiş ve 1886 Kanunu'yla da bedel-i şahsî usulü kaldırılarak yalnız nakdî bedel ile askerliğin ifasına imkân tanınmıştır. 1870'te 15 000 kuruş olan nakdî bedel 1886'da 50 Osmanlı altını olarak değişmiştir. Ayrıca 1886 Kanunu verilen nakdî bedel dışında 5 aylık temel bir askerî eğitimi de ön koşul olarak getirmiştir. Bu şekilde bedel verecek olanların az da olsa temel bir askerî eğitimden geçmeleri sağlanmıştır.

Bu kanunlarda görülen bir başkalık da askerlik sürelerinde bazı değişikliklerin oluşudur. Örneğin, 1846'da 5 yıl olan nizamiye süresi, 1870 ve 1886 Kanunlarında altı yıl olarak tespit edilmiştir. Ancak, 1846 Kura Kanunun'da ihtiyatlık yok iken son iki kanunda bu hususa da yer verilmiştir. Bu şekilde uzun görülen nizamiyedeki askerlik süresinin bir bölümü ihtiyatta geçirilmek suretiyle, erlerin nizamiyede ve silâh altında daha az kalmaları sağlanmıştır.

Yine rediflik süresi 1846'da 7 yıl iken, diğer iki kanunda ise 6 yıl olarak tespit edilmiştir. Yine 1846'da müstahfaz sınıfı yok iken diğer iki kanunda müstahfaz sınıfı teşkil edilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu askeralma bölgeleri bakımından 1846'da beş ordu bölgesine ayrılmış iken, 1870 ve 1886'da altı askeralma bölgesine ayrılmıştır.

Dil ve üslupta da kanunlar arasında çok ciddî benzerlikler olmakla birlikte, ayrıca az da olsa bir sadeleşmeye doğru gidildiği de göze çarpmaktadır.

Yayınlanan bütün askeralma kanunlarında ortak bir özellik de her kanunun sonunda bir hatime kısmının yer alması ve kendisinden önce yürürlükte olan kanun ve hükümlerinin tümüyle feshedildiğinin, özellikle vurgulanmasıdır.

SONUÇ

Başından beri verdiğimiz bilgiler ve ortaya konulan askeralma kanunlarını gözden geçirdiğimizde, üzerinde çalışılan konunun önem ve ehemmiyeti kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Çok geniş bir coğrafyayı kendisine yüzyıllarca mekân tutmuş ve bu coğrafyada birbirinden ayrı konuşan, ayrı ırk, dinî ve mezheplere sahip toplumlara bazen bir bütün olarak bazen de parça parça hükmetmiş olan Osmanlı Devleti'nin gerek yönetim gerekse askeralma yönünden bir takım zorluklarla karşılaşması doğaldır.

Esasen ırkî duygulardan çok din duyguların hâkim olduğu dönemlerde, dinî duygulardan; Fransa ihtilâlinin bir büyük değişim olarak gerçekleşmesinden sonra ise, egemen olduğu topraklarda hem dinî hem de ırkî faktörlerden dolayı kendine özgü bir mozaiki andıran Osmanlı Devleti'nde insanları, ulusları bir amaç ve bir vatan olgusu etrafında birleştirmenin zorluğu da ortadadır.

Ancak Osmanlı Devleti güçlü iken bu menfi durumdan pek etkilenmemiş, güç ve kudret olarak zayıfladığı zamanlarda ise, bu durum Osmanlı Devleti için ciddi ve hayati problemler doğurmuştur.

Genelde Osmanlı Devleti, dinî esaslara göre yönetildiği ve Müslümanların dışındaki unsurlara adliye, yönetim ve askerî alanda fazlaca rol ve yetki vermediği için, geçen yüzyıllar boyunca Osmanlı ulusları arasında hiçbir zaman bir vatan birliği düşüncesini yaratamamıştır.

Nitekim, çağdaşlaştırmayı hızlandırmak, Osmanlı uluslarını bir Osmanlı fikri etrafında birleştirmek için Koca Reşit Paşa'nın gayretiyle hazırlanan Tanzimat Fermanı yayınlanmış, bunun sonucu olarak bütün Osmanlı ulusları eşit haklara sahip tebaa hâline getirilmeye çalışılmıştır.

Ne var ki yılların birikimi, din ayrılıkları, ırkî kaygılar, dış mihraklar, malî buhran gibi problemler bu ulusları bir amaç etrafında hiç bir zaman birleştiremedi. Hatta bu unsurlar, Osmanlı Devleti'ne karşı giderek çoğalan bir kin ve nefreti oluşturdu. Oluşan bu ortamda, toplumlar fırsat buldukça isyana bile yeltenerek devleti zor duruma soktular Birinci Dünya Savaşı'nda Ermenilerde olduğu gibi Osmanlı'yı arkadan vurmak için dış mihraklarla birleşmeden çekinmediler.

Tanzimat'la bütün Osmanlı uluslarına eşit haklar verildiğine göre pek doğal olarak askerî alanda da halklar arasında eşitlik olmalıydı. Bu nedenle Tanzimat'la birlikte vatan savunmasında gayri Müslimleri de kullanmak fikri ortaya çıkmıştır. Ne var ki yüzyıllarca askerlik yapmamış, Müslümanlarla aynı sancak altında omuz omuza savaşmamış, aynı ideali paylaşmamış gayri Müslimlere bunu kabul ettirmek çok zor bir durum olmuştur. Ayrıca, Müslümanların da bir savaş durumunda gayri Müslimlere karşı güvenleri azdı.

Tanzimat Fermanı'ndan sonra idarî, siyâsî, malî, adlî konularda olduğu gibi askerî alanda özellikle askeralma ile ilgili hususlarda da birçok düzenlemelere gidilmiş ve bu amaçla Tanzimat'tan başlayarak 1914 yılına kadar geçen dönemde çok sayıda kanun, yönetmelik ve hatt-ı hümayûnlar yayınlanmıştır. 1843 tarihli "Tensikat-ı Celile-i Askeriye'ye Dair Hatt-ı Hümayûn", "1846 tarihli "Kura Kanunu", 1870 "Kura Kanunu", "Terfi Nizamnamesi", "Teftiş ve Ahvâl-i Askeriye Talimnamesi", "Erkân-ı Harbiye Nizamnamesi", "Dar-ı Şurâ'yı Askerinin Vezâif-i Mahsusasına ve Tertip ve Devairine Dair Nizamnamesi", "Asakir-i Berriyenin Tekâüt Kanunnamesi", "Ceza Kanunnamesi" gibi askerlikle ve özlük haklarıyla ilgili birçok kanun, yönetmelik ve ferman bu dönemde çıkarılmıştır.

Görülüyor ki bu dönemde askerî alanda hızlı bir çalışma ve uygulama mevcuttur. Askerî sahadaki bu çalışma ve hızlı kanunlaştırmanın nedenleri arasında; değişen iç ve dış şartlar karşısında devletin yeni ve o güne uygun askerî düzenlemelere mecbur kalması, yapılan bu askerî düzenlemelerin aynı zamanda yeni bir askeralma kanununa ihtiyaç göstermesi, sürekli asker ihtiyacı, yeni asker kaynaklarının bulunması, sürekli ve periyodik bir sistemin gerekliliği gibi sebepler yatmaktadır. Esasen 1869 ve 1886 Kura Kanunları'nın hazırlanmasındaki temel hedef, askerlik mükellefiyetinin biraz daha adil bir düzene kavuşturulması ise de, aslında o sırada askerî teşkilâtta yapılan yeni düzenlemeler nedeniyle artan personel ihtiyacı da önemli etkindir.

Tanzimat döneminde her alanda olduğu gibi, bu alanda özellikle Osmanlı Devleti'ndeki askerî kanunlar ve tüzükler üzerinde Batı tesiri büyük ölçüde mevcuttur. Çünkü, Avrupa coğrafyasından Osmanlı Devleti'ni çıkartmak isteyen güçlü ordular, Avrupa'dadır.

Devlet yöneticileri, bu bizden daha güçlü devletlerin ordularını örnek alarak yenilikler yapmaya, kendilerini psikolojik olarak da mecbur görmekteydiler. Konuya bu açıdan bakıldığında, özellikle 1869 tarihli "Kuvve-i Nizamiye-i Askeriye Nizamnamesi"nin Prusya'nın 1860 tensikatının esas alınarak hazırlandığını söyleyebiliriz.

Tanzimat'ın ilânından sonra yayınlanan bu kanun ve nizamnameler, hep kendisinden bir önceki kanun ve nizamnamelerin uygulamada doğan sakınca ve eksikliğini gidermek ve yeni duruma uyumlu bir mevzuat getirmek amacıyla oluşmuştur.

Ne var ki bütün bu iyileştirici gayretlere rağmen, Birinci Dünya Savaşı'na gelindiği günlere kadar bu konularda bir birlik ve eksiksiz bir uygulama yapmak mümkün olamamıştır. Esasen yukarıda da değinildiği gibi bazı hususlar nedeniyle bu kanunlar hiçbir zaman ihtiyaca tam olarak cevap veremediği gibi, Osmanlı halkı içinde eşitliği de sağlayamamış, ayrıca bir çok sorun ve karmaşayı da beraberinde getirmiştir. Konuya daha da açıklık getirmek için kanunlarda yer alan bazı hususların doğurduğu mahzurları burada zikretmekte de yarar vardır.

Tanzimat'ın getirdiği askerî görevdeki eşitlik fikrine rağmen, Tanzimat'tan sonra yayınlanan tüm askeralma kanunları, askerlik görevini İmparatorluğun Müslüman halkına yüklemiştir. Bütün bu kanunların içeriğindeki maddeler ile kanunların esprisinde hep bu görüş hâkimdir. Osmanlı topraklarındaki gayri Müslimlerin nüfus olarak miktarını göz önüne alırsak, Osmanlı Devleti büyük bir kitleden askerlik yönünden yararlanma yollarını bu kanunlarla tıkamış oluyordu. gayri Müslimlerden askerlik yapmamalarının karşılığı olarak "bedel-i askerî" diye bir vergi alınmışsa da bu, eskiden alınan haraçtan başka bir şey değildir. Ayrıca, alınan bu bedellerin de ekonomik olarak pek bir önemi yoktu. Diğer bir husus ise, askerlik ve savaşlar nedeniyle Müslüman halk, dolayısıyla Türk unsuru nüfus ve ekonomik güç olarak çökerken gayri Müslimler, rahat ve huzur içinde olmalarından dolayı Osmanlı Devleti'nde nüfus olarak çoğalıyor ve ekonomik yönden zengin oluyorlardı.

Konuya bir başka açıdan baktığımızda, uygulanan bedel sistemi bir adaletsizliğin belirtisidir.

Çok çeşitli nedenlerle çökme eğilimi içine girmiş bir devlette, neyi neresinden tutarsan yıkımı kolaylaştırıcı bir unsur olmaktadır. Sosyal adalet bir yana, bir vatan toprağı üzerinde birlikte yaşama koşulu olan, gerektiğinde ülkeyi can pahasına birlikte savunma mecburiyetini çiğneyen 1846 ve 1870 Kanunlarındaki "bedel-i şahsî" sistemi; yani yerine adam göndermek veya kiralamak şeklinde uygulanan sistem, İmparatorluk içindeki özellikle aşiret ağaları, zenginler ve zorbalara için bulunmaz bir fırsattı. Bu çevreler yani, varlıklılar, doğal olarak ya zoraki ya da cüz'î bir parayla yerlerine adam bulup askere gönderebiliyorlardı. Yine yanlış bir uygulama olan 1870 ve 1886 Kanunlarındaki "bedel-i nakdî" yolu yine zenginlere bir nevi kolaylık sağlanmıştı. Bu durum devlette askerlik yapmayan bir kesimin doğmasına da neden olmaktaydı.

Ayrıca, doğudaki askerlik dışı kesimlerden yararlanmak için kurulan, aşiret veya hamidiye süvari alaylarının kurulması da gerçek faydayı sağlamaktan ve devletin askerlik sorununu çözmekten uzaktı. Bu aşiret mensupları gerçek askerî eğitim görmedikleri gibi, askerliği öğrenmeye de pek hevesli değildiler. Bu nedenle hiç bir zaman savaşta bunlardan istenildiği gibi yararlanılamamıştır. Bu olayın ayrı bir kötü yanı da, ellerine yetki geçen, silâhlı aşiret grupları, eskiden teşkilâtsiz olarak yaptıkları gasb ve yağmayı bu sefer teşkilât hâlinde yapmaya başlamışlardır. Aşiret zihniyetleri ve çıkarları yüzünden ve birbirlerine üstün olmak çabası ile aşiret reisleri, doğuda zorbalığa başlamışlardır. Bu yeni uygulamadan sonra her taraftan bunlar hakkında şikâyetler gelmekteydi.

Bütün bu askeralma kanunlarına baktığımızda görünen bir başka husus da askerlik süresinin çok uzun olarak tutulmuş olmasıdır.

Malî imkânsızlıklar yüzünden askerî teşkilât da genişletilemeyince,⁵¹ askerlik yaşına giren gençlerin tümü silâh altına alınamadığından çok kişi kadro fazlası olarak izinli sayılmıştır.

⁵¹ Padişah II. Abdülhamit döneminin seraskerlerinden olan Rıza Paşa, göreve geldiği sırada ordunun içinde bulunduğu sıkıntıyı; "nizâmiye hazinesinde ne kadar para olduğunu tahkik ettirdim. Aldığım cevap hayret ferma ve dehşet efza idi. Mevcut hazine 264 kuruş idi" demek suretiyle dile getirmektedir. O sıralarda ordunun levazım ve donatım ihtiyaçlarının da dış ülkelerden temin edildiğini anlatan Rıza Paşa ayrıca "maaşların gayri muntazam verildiğini, nereye baksan fakirlik, yokluk ve sıkıntının göze çarptığını" belirtmektedir. (Serasker Rıza Paşa; Hulusa-i Hatıra, 1325, s. 11 - 12).

Yine II. Abdülhamit ve dönemiyle ilgili olarak hacimli bir eser yazan Osman Nuri'de Serasker Rıza Paşa ile hemen hemen aynı değerlendirmelerde bulunmaktadır. (Osman Nuri; Abdülhamit-i Sani ve Devri Saltanatı, c.III, İstanbul, Kütüphane-i İslam ve Askerî 1327, s. 1123 - 1125).

Halbuki askerlik süresi kısa tutulmuş olsaydı, bu mahzurlu durum büyük ölçüde ortadan kalkacak devlet daha çok eğitilmiş insana sahip olacaktı. Ayrıca, bir kısım vatandaşların hiç askerlik etmemesi gibi bir adaletsizlik de ortadan kaldırılmış olacaktı.

Aslında Osmanlı yöneticilerinin bu durumu düşünmemelerine ihtimal vermiyoruz. Ancak, o dönemde yavaşık düzen eğitimlerine çok önem verilmesi, ulaştırma imkânının zorluğu, sık sık yapılacak celp ve terhislerin doğuracağı sorunlar, okuma yazma oranının azlığı, Osmanlı idarecilerini bu şekilde davranmaya zorladığını söyleyebiliriz.

Askerlikten istisna olayı da eşitsizliğin en önemli diğer bir yönüydü. Bu olay, Osmanlı askeralmasını olumsuz şekilde etkilemiştir. Askere gitmemek için hileye başvuran, başka bir deyişle, işini uyduran bir kesimin oluşmasına neden olduğu gibi, medreselerde gûya ilim ile meşgul olan bir grubun doğmasına da neden olunmuştu. Padişahın hizmetinde olanlar, İstanbul ve bilâd-ı selase halkının da bu hizmetlerden muaf olmaları ile gayri Müslimlerin askerlik yapmamaları hem ciddi bir eşitsizlik örneği hem de İstanbul gibi nüfusu çok bir şehrin insanından ve ülke içindeki yaklaşık dört milyon gayri Müslimden askerlik yönünden faydalanılma imkânını elden çıkartıyordu.

Bütün bu saydığımız mahzurlar, zaman içinde tecrübelerin de verdiği derslerle çeşitli yönlerden ele alınmış ve ileriki yıllarda bunların düzeltilmesi yoluna gidilmiştir.

Nitekim, II. Meşrutiyet'ten sonra çıkarılan kanunlarla gayri Müslimler de silâh altına alınmış ve İstanbul ile mülhakatına askerlik yükümlülüğü getirilmiştir. Böylece vatan savunmasında yaklaşık 4 milyon gayri Müslime de bu şekilde görev verilirken, aynı zamanda İstanbul gibi nüfusu kalabalık bir şehirden de bu konuda yararlanma olanağı doğmuştur.

Ancak çok yerinde olan gayri Müslimlerin, bu askerlik yükümlülüğü düşüncesi, amaçlanan faydayı sağlamamıştır. Barış zamanında bir arada eğitime tâbi tutulmadan ve bu suretle yakın arkadaşlık ve kıta ruhu oluşmadan bunları Müslümanlarla aynı safda hem de kendi

dindaşlarına karşı kullanmak oldukça güç bir durum yaratmıştır. Nitekim Birinci Dünya Savaşı'nda ordudaki gayri Müslimlerin özellikle Ermenilerin silâhlarıyla birlikte dağlara veya düşman saflarına kaçıp Türk ulusunu arkadan vurmak suretiyle⁵² hıyanet etmeleri esasen Osmanlının yüzyıllar boyu onlara olan güvensizliğini de bir ölçüde haklı çıkarmıştır.

Diğer bir iyileştirici uygulamada şudur;

Balkan Savaşı, Osmanlı yöneticilerine savaşta eğitimli erin önemini iyice öğretmiştir. Bu nedenle savaştan hemen sonra redif teşkilâtı kaldırılmıştır. Ayrıca daha çok eğitimli ere sahip olmak amacıyla askerlik süresi kısaltılarak piyadede iki yıla, fenni ve atlı birliklerde askerlik üç yıla indirilmiştir. Bu suretle her yıl daha çok kişinin silâh altına alınması sağlanmıştır.

Öte yandan Tanzimat'ın ilânından sonra, her alanda olduğu gibi toplumsal yapıda, düşüncede ve askerî cezada da genel bir değişiklik meydana geldiği askeralma kanunları incelendiğinde gayet açıklıkla görülmektedir. Örneğin, 1846 Kura Kanunu'nun 12 nci maddesinde; "bir kazada gerek kuradan mukaddem ve gerek kura icrasından sonra firar eden neferatı her kim, hanesinde veyahut sair bir mahalde ihfa eder, veyahut bir tarafa kaçırır ise vikayet'ül nizam ol kimsenin tedip ve emsalinin terhib olunması lazime-i halden bulunacağından o makule töhmeti irtikap eden gerek zukûr ve gerek inas her kim olur ise olsun ol hanenin bir senede memleketçe hisse-i vergü ve tekalifi yüzyirmi kuruştan dün olduğu hâlde vergü ve tekalifinin bir misli ve ziyade bulunduğu takdirde yüzyirmi kuruş ihbariye olarak bade tahsil, haber veren adama ita olunduktan sonra şahs-ı merkum zukûrdan ve ehadd-ı nasdan ise kürsi-i livaya gönderilüp orada bir mah prangabend oluna. Ve muteberandan ise kezalik kürsi-i livada bir mah hapis veyahut müşirlik nizamına tadbikan derun-ı eyaletde bir münasip mahalde nefyi ile tedipleri" denilerek devlet, hem de askerî bir kanunla içinde yaşayanları normal halk ve muteberan diye ikiye ayırmıştır.

52

Birinci Dünya Savaşı sıralarında Erzurum'da toplanan Ermeni Taşnak Komitesi özelle şu kararları almıştı.

1. Harp ilânına kadar sükûnet etmek, fakat, bu zaman zarfında Rusya'dan gelecek ve dahilden tedarik olunacak silâhlarla mücehhez bir hâle gelmek.
2. Harp ilân edilirse Türk ordusundaki Ermeni efradı, silâhlarıyla Rus ordusuna iltihak etmek,
3. Türk ordusu ilerlerse sükûnetli muhafaza etmek,
4. Türk ordusu ricat eder veyahut ilerleyemeyecek bir hâle gelirse çeteler derhal ordu garisinde ellerindeki program vechile hâl-i faaliyete geçmek. (ATAŞE Arşivi: Arşiv No : 1 - 2. D. 113, Göz 4, Kıs. 528 Dos. 2061, Fih. 21. 21 - 29)

Bir askerî suç karşısında bile eşit muamelenin öngörülmediği, prangabentlik gibi biraz daha ağır bir cezadan muteberan denilen bir kesimin muaf olduğu, bu cezanın sadece normal vatandaşta uygulandığı görülmektedir. Bu durum sonradan yayınlanan 1870 ve 1886 Askeralma Kanunlarında yer almayarak, halk arasında bu yönde bir eşitlik getirilmiştir. Bu durum bile Tanzimat'tan sonra Osmanlı Devleti'nde tedrici de olsa toplumsal ve hukuksal açıdan da gözle görülür bir iyileşmenin ve gelişmenin meydana geldiğini göstermektedir.

Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki;

Tanzimat Fermanı'yla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nda öncekilere oranla daha metodik ve Batılılaşma hareketlerine paralel olarak hızlandırılan yenileştirme, çağdaşlaşma ve kanunlaşma çalışmalarının doğal bir sonucu olarak, bu tarihten 1914 yılına kadar gelen devrede, askerlik ve askeralma alanında çok ciddi ve önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bu dönemde ocak usulünden tamamen vazgeçilerek ocak usulüne kıyasla insan hak ve özgürlüklerine daha yaraşır bir sistem olan kura usulüne tam olarak geçilmiştir. Gayrî Müslimler dahil, ülkede yaşayan herkes askerlik mükellefiyetine alınarak bugünkü anlamda bir vatandaşlık ve vatandaşlığın ön şartı olan askerlik anlayışı toplumda iyice yerleşmiştir. Kanunlarda da ifadesini bulan bu değerler ve gelişen bu düşünceler 1914 Askeralma Yasası'na ve oradan da Cumhuriyet Türkiye'si askeralma sistemine çok büyük oranlarda etki yapmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

(1) Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi :

Arşiv No : 1 - 2, D. 113, Göz 4, Kls. 528, Dos. 2061, Fih. 21, 21-28.

Barış Faaliyetleri : Arşiv No : 1 - 5, D. 456, Göz 3, Kls.353, Dos. 97, Fih. 1.

Arşiv No : 1 - 5, D. 450, Göz 4, Kls. 196, Dos. 40.

Arşiv No : 1 - 5, Göz 12, Kls. 280, Dos.112.

(2) Anâsır-ı gayri Müslimenin Kuraları Hakkında Kanun (27 Safer 1304); Düstûr, Tertib-i Sani, c. I, Dersaadet, Matbaa-i Osmaniye 1329.

(3) Asakir-i Nizamiye-i Şahanenin Ahzını Mübeyyin Kanunnâme-i Hümayûn; Düstûr, Birinci Tertib, c.V, Ankara Başvekâlet Matbaası, 1937.

(4) Aşiret Hafif Süvari Alayları Nizamnâmesi; Düstûr Tertib-i Sâni, c.II, Dersaadet, Matbaa-i Osmaniye, 1330.

(5) Esas-ı Tensikat-ı Celile-i Askeriyeye Dair Hatt-ı Hümayûn; Düstûr-ı Askeri, Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye-i Şahane Matbaası, 1286 (1870)

(6) Kuvve-i Umumiye-i Askeriye Nizamnâmesi, Düstûr-ı Askeri, Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye-i Şahane Matbaası, 1286 (1870).

(7) Mükellefiyet-i Askeriye Kanûn-ı Muvakkatı; 29 Nisan 1330, Takvim-i Vakayı, 18 Cumadilahir 1332.

(8) Müstahfaz Kıtaatı Talimatı, Düstûr, Tertib-i Sani, c. IV, Dersaadet, Matbaa-i Osmaniye, 1331.

(9) Salnâme-i Askerî; 1325.

(10) Takvim-i Vakayı; 6 Teşrinievvel 1285, Defa 1151.

20 Mart 1327, Numara 787.

1 Mayıs 1330, Numara 1815 - 1840.

29 Temmuz 1325, Numara 298.

(11) 1262 Tarihli Kura Kanunnâmesi 1262 (1846) tarihinde bir kitap hâlinde basılmıştır.

- (12) 1870 Tarihli Kura Kanunnâme-i Hümayûn; Düstûr-ı Askerî, Mekteb-i Fünûn-ı Hârbiye-i Şahane Matbaası, 1286 (1870).
- (13) Ahmet Lütfî; Tarih-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye, Dersaadet, Mahmut Bey Matbaası, 1306.
- (14) Ahmet Rasim; Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi; İstanbul Bab-ı Âlî Matbaası, 1328 - 1329.
- (15) Akbay, Cemal; Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi; c. I, Ankara, Gnkur. Basım Evi, 1970.
- (16) Akçura, Yusuf; Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri, Ankara, TTK Basım Evi, 1985.
- (17) Armaoğlu, Fahir; Siyasi Tarih (1789 - 1960), Üçüncü Baskı, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1975.
- (18) Bayur, Yusuf Hikmet; Türk İnkılâp Tarihi, c. I, İstanbul, Maarif Matbaası, 1940.
- (19) Cevdet Paşa; Tarih-i Cevdet. c VIII, İkinci Baskı. Dersaadet, Matbaa-i Osmaniye, 1309.
- (20) Düstûr-i Askerî; Mektebi Fünûn-ı Harbiye-i Şahane Matbaası, 1287 (1870).
- (21) Düstûr, Birinci Tertib, c.V, Ankara Başvekâlet Matbaası, 1937.
- (22) Düstûr; Tertib-i Sani, c.I, Dersaadet Matbaa-i Osmaniye 1329,
- (23) Düstûr; Tertib-i Sani, c.III, Dersaadet, Matbaa-i Osmaniye, 1330,
- (24) Düstûr; Tertib-i Sani, c.IV, Dersaadet, Matbaa-i Osmaniye, 1331.
- (25) Engelhardt, Ed.; Tanzimat, Çeviren: Ayda Düz, Milliyet Yayınları Tarih Dizisi : 41, Yelken Matbaası, 1976.
- (26) Erdem, Turhan; Anayasalar ve Seçim Kanunları 1876 - 1982, İstanbul, Çeltüt Matbaası, 1982.
- (27) Hallı, Reşat, Balkan Harbi (1912 - 1913), c.I, Ankara, Gnkur. Basım Evi, 1970.
- (28) Karal, Enver Ziya; Osmanlı Tarihi, c.V, Ankara, TTK Basım Evi, 1947.
- (29) Kuran, Ahmet Bedevi; İnkılâp Tarihimiz ve İttihat ve Terakki, İstanbul, Tan Matbaası, 1948.

- (30) Kuran, Ahmet Bedevi; Osmanlı İmparatorluğu'nda İnkılâp Hareketleri ve Milli Mücadele, İstanbul, Çeltüt Matbaası, 1959.
- (31) Lewis, Bernard; Modern Türkiye'nin Doğusu, Çeviren : Metin Kırıtlı, TTK Basım Evi, 1948.
- (32) Mahmut Şevket; Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi, c.II, Kısım 2, (İstanbul) Mekteb-i Harbiye Matbaası, 1325.
- (33) Mufasssal Osmanlı Tarihi; c.V, İstanbul, Güven Basım Evi, 1962, s. 2886.
- (34) Osman Nuri; Abdülhamit-i Sâni ve Devr-i Saltanatı, c.III, İstanbul, Kütüphanesi-i İslam ve Askeri, 1327.
- (35) Sakarya, İhsan; Belgelerle Ermeni Sorunu, Ankara, Gnkur. Basım Evi, 1984.
- (36) Serasker Rıza Paşa; Hülâsa-i Hatırat, 1325
- (37) Shaw, Stanford J.; Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, c.II, Çeviren : Ezel Kural Shaw, İstanbul, Doğuş Matbaası, 1983.
- (38) Slade, S.Adulphus; Türkiye ve Kırım Harbi, Çeviren : Ali Rıza Seyfi, İstanbul, Askeri Matbaa, 1943.
- (39) Tanzimat I; İstanbul, Maarif Matbaası, 1940
- (40) Türk Silâhlı Kuvvetler Tarihi (1793 - 1908), c.III, Kısım 5, Ankara Gnkur. Basım Evi, 1978.
- (41) Uras, Esat; "Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi", İstanbul, Amaç Basım Evi, 1987.
- (42) Us, Hakkı Tarık; Zabıt Cerideleri (1293 - 1877), c.I, İstanbul, 1939.
- (43) Akdağ, Mustafa; "Timar Rejiminin Bozuluşu", AÜDTCF Dergisi, c.III, Sayı 4 (1945), s. 419 - 431.
- (44) Cannon, Byron D.; "Local Demographic Patterns and Ottoman Military Conscription A preliminary Survey of the Hebron District, in palestine, 11914 - 1917", Onuncu Türk Tarih Kongresi Bildirisi.
- (45) Çadırcı, Musa; "Ankara Sancağı'nda Nizâm-ı Cedit Ortasının Teşkili ve Nizâm-ı Cedit Kanunnâmesi", Belleten, c. XXXVI, Sayı 141 (1970).
- (46) Çadırcı, Musa; "Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeralmada Kura Usulüne Geçilmesi", Askerî Tarih Bülteni, Sayı 18 (Şubat 1980).

- (47) Çadırcı, Musa; "Osmanlı Ordusunda Yeni Düzenlemeler (1792 - 1869), Bildiriler II, Ankara, Gnkur. Basım Evi, 1983.
- (48) Eren, A. Cevat; "Tanzimat", İslâm Ansiklopedisi, c.XI, İstanbul, Millî Eğitim Basım Evi, 1970.
- (49) Kütükoğlu, Mubahat S.; "Sultan II. Mahmut Devri Yedek Ordusu, Redif-i Asakir-i Mansure", İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, Sayı 12 (1982).
- (50) Onar, Sıddık Sami; "Bedel-i Askeri", İslâm Ansiklopedisi, c. 2, İstanbul, Millî Eğitim Basım Evi, 1950.
- (51) Ongunsu, A.H.; "Tanzimat ve Amillerine Genel Bir Bakış", Tanzimat I, İstanbul, Maarif Matbaası, 1940.
- (52) Özkaya, Yücel; "Anadolu'daki Yeniçerilerin Düzensizliği ile İlgili Belgeler ve İzmir'de Yeniçeriliğin Kaldırılması Hakkında Bir Belge". AÜDTCF Dergisi, c. XXIII, Sayı, 1 - 2'den ayrı basım, (1966).
- (53) Özkaya, Yücel; "Orta Anadolu'da Nizam-ı Cedid'in Kuruluş ve Kaldırılışı", AÜDTCF Atatürk'ün 100. Doğum Yılına Armağan, (1982).

